

Opinnäytetyö AMK

Sosionomi

2021

Eveliina Nieminen

HUOMAA MINUT! -MENETELMÄN MAHDOLLISUUDET PERHEIDEN KOHTAAMISPAIKAN KEHITTÄMISESSÄ

Eveliina Nieminen

HUOMAA MINUT! -MENETELMÄN MAHDOLLISUUDET PERHEIDEN KOHTAAMISPAIKAN KEHITTÄMISESSÄ

Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten Huomaa minut! menetelmää voidaan hyödyntää perhekeskuksen avoimen kohtaamispaikan arvioinnissa. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää, saadaanko Huomaa minut! menetelmällä sellaisia palautteita, joiden avulla voidaan kehittää perheiden kohtaamispaikan toimintaa. Tutkimustyön teoriaosuudessa selvitettiin osallisuuden ja mentalisaation teoreettista taustaa sekä Suomen perhekeskustoimintaa. Tutkimustyö toteutettiin syksyn 2020 aikana Mannerheimin Lastensuojeluliiton avoimessa kohtaamispaikassa Marakatissa. Aineistona oli kaksitoista Huomaa minut! havainnointilomaketta.

Marakatin arvioinnin ja kehittämisen kannalta Huomaa minut! havainnoinneista pyrittiin löytämään palautteita ympäristöstä, ohjaajista, sosiaalisesta tuesta, sekä osallisuudesta. Huomaa minut! havainnoinneista saatiin palautteita jokaiseen edellä mainittuun teemaan. Havainnointien pohjalta voitiin nostaa esiin asioita, jotka voivat vaikuttaa lasten viihtyvyyteen Marakatissa. Tällaisia havainnointeja olivat esimerkiksi lasten toiveet ja asiat, joista lapset pitivät tai eivät pidä.

Havainnointien pohjalta lapsia kiinnostivat Marakatissa lelut, etenkin uudet lelut. Lisäksi lapset kokivat ohjaajien kanssa leikin ja vuorovaikutuksen mukavaksi, lapset olivat pääsääntöisesti kiinnostuneita muista aikuisista ja lapsista ja suurin osa lapsista koki Marakatissa positiivisia tunteita. Lapsilla oli toiveita siitä, että aikuiset olisivat läsnä ja pysyisivät lapsen vierellä. Lapset ilmaisivat myös tapoja, joilla he halusivat osallistua Marakatin toimintaan. Jokaisesta Huomaa minut! havainnointilomakkeesta oli mahdollista nostaa sellaisia palautteita, joilla voidaan arvioida sekä kehittää Marakatin toimintaa.

ASIASANAT:

Lapsen osallisuus, mentalisaatio, perheiden avoin kohtaamispaikka.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Bachelor of social services

2021 | 56 pages, 2 appendices

Eveliina Nieminen

NOTICE ME! METHOD'S POSSIBILITIES IN IMPROVING OPERATIONS OF THE FAMILY MEETING PLACE

The current thesis is a qualitative study. The thesis aimed to investigate how the Notice me! method could be utilized to assess the family centre's open meeting place. Furthermore, the thesis aimed to examine whether or not the Notice me! approach could provide feedback that would be useful in improving the operations of the family meeting place. The theoretical part of the thesis reviewed the academic background of inclusion and mentalization as well as Finnish family centre operations. The research was carried out during the autumn of 2020 at the Mannerheim League for Child Welfare's open meeting place Marakatti. The data for the thesis consisted of twelve Notice me! observation forms.

In terms of evaluating and improving Marakatti, the theses analyzed the Notice me! observation forms to find feedback about the environment in Marakatti, the councillors, the social support and inclusion. The Notice me! observations provided feedback on each of the themes mentioned above. Based on the observations, it was possible to highlight issues that may affect how comfortable children feel at Marakatti. Such observations included, for example, children's wishes and things that children liked or disliked.

Based on the observations, in Marakatti, children were interested in toys, especially new toys. In addition, children found playing and interacting with councillors to be pleasant. Children were generally interested in other adults and children, and most of the children experienced positive emotions at Marakatti. The children had hopes that the adults would be present and stay by the children. The children also expressed how they would like to participate in the activities of Marakatti. From each Notice me! observation forms, it was possible to find feedback that could evaluate and improve the operations of Marakatti.

KEYWORDS:

Children participation, mentalization, family centre's open meeting place.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 LASTEN OSALLISUUS	7
2.1 Osallisuuden merkitys lapsuudessa	7
2.2 Aikuisten rooli lasten osallisuuden edistämisessä	8
3 MENTALISAATIO	15
3.1 Mentalisaation määritelmä	15
3.2 Mentalisaatiokyky ja vanhemmuus	16
3.3 Mentalisaation kehitys lapsuudessa	18
4 PERHEKESKUSTOIMINTA	20
4.1 Perhekeskustoiminta lapsiperheiden tukena	20
4.2 Perheiden kohtaamispaikka	21
4.3 Perhekeskustoiminnan kehittäminen	22
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	24
5.1 Tutkimuksen aihe, tavoite ja tutkimuskysymykset	24
5.2 Tutkimusmenetelmän kuvaus ja havainnointihetkien toteuttaminen	24
5.3 Toimeksiantajan ja Huomaa minut! -osallisuustyökalun kuvaus	27
5.4 Lomake aineiston analyysin tukena	30
6 TUTKIMUKSEN TULOKSIEN TULKINTA	33
6.1 Tutkimusaineiston analyysi	33
6.2 Ympäristö ja ohjaajat	37
6.3 Lasten osallisuus, sosiaalinen tuki ja tunteet	39
7 POHDINTA	43
7.1 Pohdinta opinnäytetyöprosessista ja tuloksista	43
7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	48

LIITTEET

Liite 1. Huomaa minut! -havainnointia lapsesta

Liite 2. Huomaa minut! -havainnointilomakkeen ohje vanhemmalle

KUVIOT

Kuvio 1. Lomake tutkimuksen analyysin tukena	32
Kuvio 2. Luokittelu lasten tunteista	34
Kuvio 3. Luokittelu ohjaajien toiminnasta	34
Kuvio 4. Luokittelu leluista ja ympäristöstä	35
Kuvio 5. Luokittelu vertaisista ja muista ihmisistä	35
Kuvio 6. Yhteenveto tuloksista	36

1 JOHDANTO

Huomaa minut! on Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin kehittämä osallisuustyökalu, joka perustuu lapsen havainnointihetkeen. Huomaa minut! -menetelmä pohjautuu mentalisaatioon ja sen avulla on tarkoitus katsoa lapsen näkyvän käyttäytymisen taakse. Menetelmän avulla voidaan ottaa lasten ajatukset, toiveet ja tarpeet huomioon vahvistaen lasten osallisuutta sekä heidän asemaansa asiakkaana. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miten Huomaa minut! menetelmä toimii perheiden kohtaamispaikan arvioinnissa. Lisäksi tavoitteena on selvittää, saadanko Huomaa minut! menetelmällä sellaisia palautteita, joiden avulla voidaan kehittää perheiden kohtaamispaikan toimintaa. Opinnäytetyön aihe nousi esiin työharjoitteluni aikana Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin tarpeesta. Huomaa minut! havainnoinnit toteutetaan Marakatissa, joka on lapsiperheiden avoin kohtaamispaikka. Toiveeni on, että opinnäytetyö voisi toimia esimerkkinä siitä, miten Huomaa minut! menetelmää voidaan hyödyntää perheiden kohtaamispaikkojen arvioinnissa ja kehittämisessä.

Huomaa minut! on ainutlaatuinen menetelmä palautteen keräämiseksi, sillä sen avulla on mahdollista saada palautetta jopa pieniltä vauvoilta. Palautteen saamiseksi ei tarvitse olla yhteistä kieltä, sillä menetelmä perustuu lapsen havainnointiin. Havainnoinnin aikana on tarkoitus pohtia, minkälaisia ajatuksia, toiveita ja tunteita lapsella mahdollisesti on. Havainnoinnin tukena havainnoija käyttää Huomaa minut! lomaketta, johon on tarkoitus kirjata havaintoja ylös.

Tässä tutkimuksellisessa opinnäytetyössä avaan ensin Huomaa minut! menetelmään liittyviä teorioita lasten osallisuudesta ja mentalisaatiosta kirjallisuuteen ja tutkimuksiin pohjautuen. Tämän jälkeen kerron Suomen perhekeskustoiminnasta, perheiden kohtaamispaikoista, sekä perhekeskustoiminnan kehittämisen tilasta. Teoriaosuuden jälkeen analysoin Huomaa minut! havainnoiteja ja tarkastelen niistä saatuja tuloksia. Lopuksi pohdin tuloksia, sekä opinnäytetyön eettisyyttä ja luotettavuutta.

2 LASTEN OSALLISUUS

2.1 Osallisuuden merkitys lapsuudessa

Osallisuus on vastakohta osattomuudelle, ulkopuolisuudelle ja syrjinnälle. Se on kuulluksi tulemista, mielipiteiden ilmaisua, sekä aktiivista päätöksentekoa. Osallisuus on tärkeää ihmisille iästä riippumatta. (Nurmi & Rantala 2011, 6–7.) Osallisuuden vastakohta osattomuus on yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle jäämistä (Niskanen & Kari, 50). Osallisuus on tärkeää ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Osallisuus onkin yksi kehityksen ja kasvun edellytyksistä, sillä sen kautta opitaan yhdessä olemista ja elämistä. (Oranen 2019.)

Osallisuus ei ole ainoastaan tunne, vaan se on konkreettisia tekoja ja tapoja toimia muiden ihmisten kanssa. Osallisuus voi pitää sisällään yhdessäoloa, toimintaa, tekemistä, keskustelua tai suunnittelua. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 77.) Osallisuus voidaan nähdä koostuvan osallisuudesta omaan elämään, osallisuudesta vaikuttamisprosesseihin niin lähipiirissä kuin yhteiskunnassakin, sekä paikallisesta osallisuudesta liittyen arvokkuutta vahvistaviin vuorovaikutussuhteisiin ja hyvinvoinnin lähteisiin liittymiseen (Isola ym. 2017).

Osallisuus merkitsee lapselle sitä, että hän voi tulla kuulluksi arkipäivän leikeissään ja askareissaan. Siinä on tärkeää se, että lapsella on kokemus itsestään hyväksyttynä, arvostettuna ja tärkeänä jäsenenä omassa yhteisössään. Osallisuuden perusteena on se, että lapsi tulee kohdatuksi ja että hän kokee olevansa turvassa. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 78.) Osallisuudessa lapsen mielipidettä kuunnellaan ja ne otetaan aktiivisesti huomioon päätöksenteon vaiheissa. Osallisuus liittyy tilanteisiin, joissa lasta koskevia päätöksiä tehdään esimerkiksi kotona, leikkipaikoissa, kouluissa, harrastuksissa, terveydenhuollossa ja lastensuojelussa. Osallisuudessa on yhteisöllinen ja yksilöllinen puolensa. Osallistuessaan yksilö saa kokemuksen itsestään arvokkaana toimijana. Ympäröivän yhteisön ja yhteiskunnan on kuitenkin oltava sellaisia, joissa osallisuus on mahdollista. (Pajulammi 2014, 141–142.)

Vauvalla varhaisin osallisuuden kokemus muodostuu siitä, kun hänen viesteihinsä vastataan riittävän usein ja ennustettavasti, josta muodostuu kokemus, että hänen viestinsä ovat tulleet kuulluksi. Vauvan omat aloitteet sekä hänen reaktionsa toisten aloitteisiin muodostavat osallistavaa vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksessa luodaan

leikkejä ja iloitaan yhteisistä kokemuksista. Osallisuus on aina vuorovaikutuksellista. Lapsen minuus kehittyy osallistuvan vuorovaikutuksen tilanteissa. Minuus on kokemusta itsestään vuorovaikutuksessa toisten kanssa. (Nurmi & Rantala 2011, 13–16.)

Ihminen tarvitsee kokemusta siitä, että kuuluu hyväksyttynä omaan joukkoon. Aluksi tämä joukko on perhe, mutta jatkossa tämän rinnalle tulevat myös päiväkotiryhmät, kerhot, koulut ja harrastukset. Näissä ryhmissä syntyy vuorovaikutustilanteita, joissa lapsi voi laajentaa kokemustaan siitä, että hän on hyväksytty, sekä tunnetta siitä että voi vaikuttaa rakentavasti. Ihmisellä on jo alle vuoden ikäisenä kiinnostusta ryhmässä tapahtuviin vuorovaikutustilanteisiin. Lapsi on jo syntyessään yhteisöllinen toimija. (Nurmi & Rantala 2011, 20–21.)

Lasten oikeuksien yleissopimuksen 12. artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat lapselle oikeuden ilmaista oman näkemyksensä kaikissa itseään koskevista asioissa. Lasten näkemykset tulee ottaa huomioon heidän ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991 § 12.) Lapsen oikeuksien sopimuksessa osallisuus tarkoittaa lasten ja julkisen vallan (aikuiset) yhteisöjen välistä suhdetta ja lasten mahdollisuutta vaikuttaa näiden yhteisöjen toimintaan. Osallisuus on lisäksi lapsen oikeutta ilmaista näkemyksiään esimerkiksi perhe-elämässä ja harrastuksissa. (Pajulammi 2014, 138.) Lisäksi Suomen perustuslain 6. artiklassa todetaan, että lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin asioihin (Suomen perustuslaki 731/1999 § 6).

2.2 Aikuisten rooli lasten osallisuuden edistämässä

Lapsen osallisuus vaatii aikuisilta aktiivista roolia (Nurmi & Rantala 2011, 7). Lapsi voi kokea aitoa osallisuutta vain silloin, jos aikuiset tavoittavat lapsen näkökulman asioihin. Merkittävää on, että lapsella on kokemus siitä, että hän tulee kuulluksi ja hyväksytyksi. Aikuisten tulisi kannustaa lapsia vuorovaikutukseen sekä ilmaisemaan omia mielipiteitään. (Roos ym. 2016, 56.)

Ahlholmin pro gradu -tutkielmassa selvitettiin, miten lasten osallisuus toteutui varhaiskasvatuksessa. Tutkimuskysymyksiin vastasivat varhaiskasvatuksen ammattilaiset. Tulosten mukaan työyhteisö, jossa kasvattajilla on yhteneväinen arvomaailma ja samankaltainen ajatusmaailma tukee lasten osallisuuden toteutumista. Lisäksi kasvattaja voi mahdollistaa tai rajata osallisuuden toteutumista omalla

toiminnallaan. Kasvattajan toiminta lasten osallisuuden mahdollistamiseksi voi olla lasta aktivoivaa, tai lasta huomioon ottavaa. Lapset ovat aktiivisia toimijoita arjen suunnittelussa kasvattajan toimiessa lasta aktivoivasti. Jos kasvattajan toiminta on lasta huomioivaa, pyritään arjessa mahdollistamaan lapsen osallisuus luomalla esimerkiksi aikataulut lasten tarpeiden mukaan. Lapsen osallisuutta heikentävä kasvattajan toiminta voi puolestaan olla lasta passivoivaa tai rajoittavaa. Tutkimuksessa todettiin, että toimiva työyhteisö ja kasvattajan osallisuutta mahdollistava toiminta voivat mahdollistaa lapsen osallisuuden toteutumisen. (Alholm 2014.)

Osallisuuteen liitetään ajatus lapsen toiminnallisuudesta, esimerkiksi lapsen osallistuessa johonkin aktiiviseen toimintaan tai päätöksentekoon. Päätöksenteko voi olla kollektiivista, jossa esimerkiksi lapsiryhmä päättää jotakin. Päätöksenteko voi olla myös yksilöllistä lasta itseään koskevissa tilanteissa. Näissä tilanteissa tärkeintä on, että lapselle kerrotaan, miksi hänen mielipidettään kysytään ja miten hänen mielipiteensä otetaan huomioon päätöksiä tehtäessä. On tärkeää kertoa myös, miksei asiassa voitu toimia lapsen mielipiteen mukaisesti. (Pajulammi 2014, 143.)

Anna-Elisa Kovan pro-gradu tutkimuksessa selvitettiin lasten osallisuuden toteutumista varhaiskasvatuksen ulkoleikkikoulussa. Tutkimuksessa lapset kokivat osallisuuden kokemuksia erityisesti leikkeihin liittyvissä asioissa, sillä ulkoleikkikoulussa lapset saivat päättää minkälaisia leikkejä he leikkivät ja kenen kanssa. Leikkikoulun lapset kokivat vaikutusmahdollisuutensa toiminnan aikataulun suunnittelun suhteen vähäisinä, sillä ryhmän henkilökunta vastasi toiminnan suunnittelusta ja päivien aikatauluttamisesta. Vuorovaikutus kasvattajien ja lasten välillä näkyi avoimena. Kasvattajat olivat tietoisia lasten mielenkiinnonkohteista ja lapset puolestaan kokivat, että kasvattajat kuuntelivat heitä. Lapset kertoivat, että heiltä kysyttiin, mitä he toivoivat ulkoleikkitoiminnan sisällöksi. Ulkoleikkikoulussa oli juliste, johon oli kirjattu lasten toiveita. Tähtitarralla merkattiin jo toteutuneet toiveet. Kasvattajat kysyivät lapsilta toiveita ja muuttivat suunnitelmiaan toiveiden mukaisesti. Kasvattajat kantoivat aina lopullisen vastuun päätöksistä, jolloin kasvattaja päätti, toteuttiko hän omaa vai lapsen toivomaa suunnitelmaa. (Kova 2018.)

Maconochien ja McNeillin tutkimuksen tarkoituksena oli kehittää vanhempi-vauva ryhmää lasten näkökulmista käsin, vahvistaen siten lasten osallisuutta ryhmässä. Tutkimuksessa käytettiin havainnointia ja lisäksi lapsille ja vanhemmille annettiin kamerat, joilla he ottivat valokuvia asioista, joista he pitivät ryhmässä. Havainnointien ja valokuvien perusteella huomattiin, että vauvoille ja lapsille oli tärkeää sosiaalinen

kanssakäyminen ryhmässä. Vauvat viihtyivät parhaiten ryhmässä silloin, kun toinen lapsi tai aikuinen kommunikoi heidän kanssaan. Tämän huomion johdosta vanhempi-vauva ryhmässä pyrittäisiin jatkossa huomioimaan, kuinka ottaa vauvat ja lapset paremmin mukaan vuorovaikutukseen. Lisäksi lasten ja vauvojen keskinäistä vuorovaikutusta tuettaisiin jatkossa paremmin. Tutkimuksen aikana ryhmätilassa oli keskellä iso alue vauvoille ja pienempi alue sivussa taaperoiden leikeille. Kuitenkin havainnoinneissa ja valokuvissa kävi ilmi, että keskialue oli kaikkein tärkein paikka, sillä siellä kokoontuivat suurin osa aikuisista ja lapsista. Tutkimuksen aikana haluttiin myös parantaa lasten mahdollisuuksia valita ja ilmaista mieltymyksiään. Hevosenkä mallisten tyyntyjen avulla autettiin vauvoja istumaan, jolloin he pystyivät valitsemaan itse minkä lelun he halusivat. Lisäksi tutkimuksen aikana hedelmälautanen siirrettiin eri pöydälle, jolloin lapset ylettyivät itse siihen. Ryhmätilassa oli myös mahdollisuus punnita oma vauva. Tutkimuksen aikana havaittiin, että muutama vauva oli tyytymätön silloin, kun heitä punnittiin. Tämän seurauksena vaa'an yläpuolelle laitettiin riippumaan värinauhoja. (Maconoch & McNeill 2010.)

Suhtautuminen lasten osallisuuteen ja osallistumiseen vaihtelee kasvattajien välillä. Nigel Thomas on nimennyt kasvattajilla neljä erilaista suhtautumistapaa osallisuuteen. Ne ovat kliininen, byrokraattinen, arvosidonnainen ja kyyninen. Kliinisessä lähestymistavassa lasten osallistuminen mielletään hyvinvointia uhkaavana, jonka johdosta lapset jätetään pois päätöksiä tehtäessä. Byrokraattisessa lähestymistavassa puolestaan kasvattaja tavoittelee sitä, että hän täyttää ainoastaan organisaation asettamat vaatimukset osallisuudelle. Arvosidonnaisessa lähestymistavassa ajatellaan, että osallisuus on tärkeää, sillä se on lasten oikeus. Tässä lähestymistavassa ajatellaan, että osallisuus johtaa parempiin lopputuloksiin. Kyynisessä lähestymistavassa ajatellaan, että lapsilla on jo liikaa vaikutusvaltaa, jolloin sitä ei tarvitse enempää lisätä. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 83–84.)

Stenvallin ja Seppälän (2008) tutkimuksessa selvitettiin, miten pääkaupunkiseudun päiväkodin työntekijät suhtautuvat osallisuuteen ja millaisia vaikutusmahdollisuuksia lapsilla on. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista suhtautui osallisuuteen käytännöllisesti. Tämä tarkoitti sitä, että osallisuutta pidettiin tärkeänä ja siihen suhtauduttiin positiivisesti. Käytännön tasolla osallisuutta ei kuitenkaan toteutettu halutulla tavalla, esimerkiksi resurssien puutteen ja suurien ryhmäkokojen vuoksi. Toiseksi eniten osallisuuteen suhtauduttiin byrokraattisesti. Osallisuuteen suhtauduttiin negatiivisemmin ja siinä korostui osallisuuden pakonomainen luonne. Esimerkiksi

henkilökunnan puute ja erot ryhmissä voivat vaikeuttaa osallisuuden toteutumista. Pienin osa vastaajista suhtautui osallisuuteen arvosidonnaisesti, joka tarkoitti, että osallisuuteen suhtauduttiin positiivisesti sekä periaatteen että käytännön tasoilla. Käytännön tasolla osallisuus oli tutkimukseen vastanneiden mukaan usein vähäistä. Tätä perusteltiin muun muassa työn vaativuudella, kiireellä, resursseilla, ammattitaidolla, koulutuksella ja suhtautumisella. (Stenvall & Seppälä 2008.)

Osallisuuteen vaikuttavat päiväkotien toimintatavat. Näitä toimintatapoja voivat olla lapsen ottaminen mukaan toiminnan suunnitteluun, esimerkiksi viikkosuunnitteluun ja oman leposijan valmisteluun. Osallistumisen muodoiksi tutkimuksessa havaittiin lasten osallistuminen arkiaskareisiin, lasten kanssa käytävä keskustelu, kuuntelu, haastattelut, pienryhmätoiminta, projektit, sekä lasten itse suunnittelemat peli- ja kirjaviikot. Osallisuuden toteutuessa lapset nostetaan toimijoiksi aikuisten rinnalle. (Stenvall & Seppälä 2008.)

Vaikuttaminen on osallisuuden yksi osa. Tutkimuksessa lasten vaikuttamismahdollisuudet nähtiin parhaimmiksi itseään koskevissa asioissa. Lasten vaikuttamismahdollisuudet päiväkotiryhmän toimintaan nähtiin hankalampana. Vastaajat pitivät osallisuuden kannalta tärkeänä, että lapset pystyvät päiväkodissa vaikuttamaan sääntöihin ja kieltoihin. Lapsilla on yksilölliset tavat vaikuttaa ja osallisuus toteutuukin parhaiten, jos lapset saavat vaikuttaa heille ominaisimmalla tavalla. Päiväkotia koskeviin asioihin vaikuttaminen koettiin tutkimuksessa heikoimpana. Yli puolet vastasi, että lapset voivat vaikuttaa vain vähän päiväkotia koskeviin asioihin. (Stenvall & Seppälä 2008.)

80 prosenttia vastaajista koki, että lapsi voidaan ottaa helposti mukaan päätöksentekoon. Suurimman osan mielestä lasten mielipiteillä ei kuitenkaan ole vaikutusta käytännön toimiin. Esimerkiksi uudet hankinnat, piha-alueen suunnittelu ja ryhmäkoot jäivät lasten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle. Vastaajat kokivat, että vaikka lapsilla on hyviä ideoita, ei näitä voida kuitenkaan käytännön tasolla hyödyntää. Stenvallin ja Seppälän tutkimuksen mukaan lapsilla on mahdollisuuksia vaikuttaa ja ne otetaan päiväkodin toiminnassa huomioon jonkun verran. Osallisuuden mahdollisuuksia voitaisiin lisätä ottamalla lapset mukaan niin toiminnan suunnitteluun, että sen toteutukseenkin. (Stenvall & Seppälä 2008.)

Rogert Hartin osallisuuden tikapuut kuvaavat sitä, miten kasvattajat voivat mahdollistaa osallisuutta ja miten lapset sijoittuvat osallisuuden eri portaille. Osallisuuden tikapuissa on kahdeksan askelmaa. Jokainen askelma kuvastaa osallisuuden eri tasoa.

Osallisuuden määrä kasvaa, mitä korkeammalle tikapuissa kiivetään. Varsinaiset osallisuuden askelmat alkavat neljänneltä portaalta. Ensimmäisen portaan kohdalla lapsien ajatuksia ei kysytä. Toisella portaalla lapset osallistuvat, vaikkeivat he täysin ymmärräkään tilannetta. Kolmannen portaan kohdalla lasten mielipiteitä kysytään ainoastaan muodon vuoksi, sillä heillä on vain vähän mahdollisuuksia tuoda ajatuksiaan esille. Neljännellä portaalla kasvattajat tekevät päätökset, mutta lasten mielipiteitä kunnioitetaan ja he ovat mukana vapaaehtoisesti. Viidennellä portaalla lasten näkökulmat huomioidaan ja heiltä kysytään toiminnasta. Kasvattajat kuitenkin yhä suunnittelevat ja johtavat toimintaa. Kuudennella portaalla lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen sen jokaisessa vaiheessa, vaikkakin kasvattajat tekevät aloitteen toimintaan. Seitsemännellä portaalla lapset tekevät itse aloitteen toimintaan ja ovat myös itse toteuttajina. Viimeisellä portaalla lapset ja kasvattajat ovat tasavertaisia ja he ideoivat sekä tekevät päätökset yhdessä. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 79-81.)

Harry Shier on tehnyt lisäyksen tikapuumalliin, joka tarkastelee sitä, miten lasten osallisuuteen vaikuttavat kasvattajien mahdollisuudet, velvollisuudet ja valmiudet. Shierin mallissa on viisi tasoa, jossa viidennellä tasolla osallisuus on kaikkein suurinta. Ensimmäisessä tasossa lapsia ainoastaan kuunnellaan, seuraavassa tasossa heitä tuetaan mielipiteiden ilmaisussa ja kolmannessa tasossa lasten näkemykset otetaan huomioon. Neljännellä tasolla lapset otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin. Viimeisellä tasolla lasten kanssa jaetaan vastuuta ja valtaa päätöksiä tehdessä. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 81.)

VKK-Metro eli pääkaupunkiseudun vahaiskasvatuksen kehittämissyysikkö kehitti vuonna 2009-2011 uusia tapoja lisätä lapsien ja heidän perheiden hyvinvointia. Näkökulmana tässä kehittämistyössä oli osallisuuden vahvistaminen. Kehittämistyö tapahtui 21 tutkimuspäiväkodissa. Kehittämistyön tuloksena muodostui uusia työtapoja, jotka vahvistavat osallisuutta. Osallisuuden vahvistaminen liitettiin osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa. (Mäkitalo ym. 2011, 4-5.)

Liinakon päiväkotia oli yksi niistä päiväkodeista, joka lähti mukaan VKK-Metron toimintaan. Ennen toimintaan mukaan lähtemistä päiväkotia noudatti aikuisten etukäteen suunnittelemaa viikko-ohjelmaa. Kaikki lapset osallistuivat suunniteltuun ohjelmaan. Tarkka suunniteltu ohjelma aiheutti kiirettä ja sen, ettei lasten ideoita ehditty kuulemaan. Tarkka aikataulutusta saattoi aiheuttaa myös työntekijöille stressiä. Näihin asioihin Liinakon päiväkotia halusi muutosta. Muutosta päätettiin hakea pienryhmätoiminnan

kehittämisen kautta, jonka tavoitteena oli lasten osallisuuden lisääminen. Liinakon päiväkodissa alettiin kehittämään juonelliseen teemaan perustuvaa projektia. Kevätkaudella päiväkotit luopui osittain viikko-ohjelmasta ja työpajatyöskentely käynnistyi. Projektin saduksi valikoitui Punahilkka. Lapset saivat valita itse, mihin työpajaan he halusivat osallistua. Työpajoja olivat kädentaidot, musiikki ja liikunta. Liikuntapajassa alkoi kevätjuhlanäytöksen työstäminen, jossa lapset saivat itse valita mitä punahilkkan hahmoa he esittäisivät. Esityksessä nähtiinkin esimerkiksi ainakin viisitoista punahilkkaa. Viikko-ohjelmasta luopuminen ja uuden työtavan omaksuminen vei kuitenkin aikaa ja totuttelua niin lapsilta kuin aikuisiltakin. Kevään kokeilun ryhmärajat ylittävän työpajatyöskentelyn lopputuloksena lasten osallisuus ei kasvanut merkittävästi. Syksyllä päätettiin jatkaa satuun pohjautuvaa työskentelyä. (Mäkitalo ym. 2011, 45-53.)

Syksyllä päiväkotit luopui täysin ennalta suunnitellusta viikko-ohjelmasta. Lukukauden teemana oli Pinokkio ja tavoitteena oli, että lapsilta tulisi itseltään ideoita toiminnan suhteen, joita aikuiset ja lapset toteuttaisivat yhdessä. Satu tehtiin aluksi lapsille tutuksi muun muassa lukemalla ja kuuntelemalla. Yhdessä keskusteltiin sadun herättämistä ideoista, joita voitaisiin yhdessä toteuttaa. Aikuiset myös havainnoivat ja kuuntelivat lasten keskinäisiä keskusteluja ja leikkejä tavoitteenaan poimia niistä lapsia kiinnostavat teemat. Lisäksi aikuiset kannustivat lapsia tuomaan omia ajatuksia esiin rohkeammin. Lapsia kiinnostivat esimerkiksi sadun sinivalas, josta etsittiin yhdessä lisää tietoa internetistä. Osa lapsista ryhtyi askartelemaan hahmoja ja osa innostui suunnittelemaan Pinokkion taloa. Toimintaa tehtiin myös näkyväksi vanhemmille valokuvien kautta. Lapset saivat itse valita esitettävät valokuvat sekä päättää niihin laitettavat kuvatestit. Kuvat koottiin lasten omiin kansioihin. (Mäkitalo ym. 2011, 45-53.)

Aikuisjohtoisesta toiminnasta luopuminen vei työntekijöiltä aikaa ja aiheutti ajoittain epävarmuutta muun muassa siitä, tarjosivatko he tarpeeksi lapsille. Viikko-ohjelman luopumisen myötä lapset saivat itse suunnitella, mitä he halusivat päivän aikana tehdä. Aikuisen rooli oli mahdollistaa lasten ideat ja viedä niitä eteenpäin. Lasten ideat vaativat aikuisilta sitä, että he pysähtyivät kuuntelemaan lapsia entistä herkemällä korvalla. Lapsilla oli yhä mahdollisuus päivittäin osallistua sosiaalisiin, luoviin, sekä kognitiivisiin prosesseihin, jotka mahdollistavat lapsen kasvun ja kehityksen. Prosessin aikana lasten osallisuus lisääntyi asteittain. Aluksi uusi toimintatapa vaati myös lapsilta totuttelua siitä, että heillä oli mahdollisuus vaikuttaa päivän kulkuun. Pikkuhiljaa he uskalsivat tuoda rohkeammin ajatuksiaan esille sekä osallistua erilaisiin tekemisiin. Projektin jälkeenkin lapsille on annettu enemmän päätäntävaltaa. Prosessin myötä työntekijät kokivat

tärkeimmäksi asiaksi lasten ja työntekijöiden vuorovaikutussuhteen luomisen. Enää ei pidetty tärkeimpänä asiana sitä, mitä asioita lapselle opetetaan päivän aikana. Läsnä oleminen, kuunteleminen ja toisten kunnioittaminen luovat perustan kaikelle muulle toiminnalle. (Mäkitalo ym. 2011, 45-53.)

3 MENTALISAATIO

3.1 Mentalisaation määritelmä

Mentalisaatio on kykyä pohtia omaa ja toisen näkökulmaa (Pajulo ym. 2015). Siinä pyritään ymmärtämään samanaikaisesti toista ja itseä (Mattila & Rantala 2019, 20–21). Mentalisaatio on halua ja kykyä huomioida mielen tiloja itsessä ja toisissa. Havainnoinnin kohteena ovat tunteet, uskomukset, aikomukset, kuvitelmat ja ajatukset. Mentalisaatio on kykyä pohtia, mitä näkyvän käyttäytymisen takana on. (Pajulo ym. 2015.) Mentalisaatio auttaa tulemaan tietoisiksi käyttäytymisen taustalla olevista kokemuksista ja näkökulmista. Mentalisaatiossa on kyse sen ymmärtämisestä, että jokaisella ihmisellä on oma mieli joka ohjaa käyttäytymistä. (Mattila & Rantala 2019, 20–21.) Mentalisaatiokyky on myös kykyä pohtia ja kyseenalaistaa omia ajatuksia. Lisäksi se on pyrkimystä tavoittaa toisen tarpeita ja tunteita ja antaa näille arvoa. (Viinikka 2014, 8.)

Koskaan ei voi varmuudella tietää näihin pohdintoihin oikeita vastauksia (Pajulo ym. 2015). Toisten ihmisten ajatuksia ei voi lukea, niitä voi vain arvailla. Jos olisi aivan varma siitä, mitä toinen ajattelee, on silloin jo lopettanut mentalisoimasta. Se, että yrittää ymmärtää, ihmettelee ja arvuuttelee, on tärkeintä. (Mattila & Rantala 2019, 23–24.) Mentalisaatio on siis myös kykyä kuvitella. Mentalisaatio vaatii ponnisteluja, sillä samanlainen, tai itsekeskeinen tulkinta on usein helpompaa. Mentalisaatio vaatii kognitiivisia kykyjä, kuten empatia- ja tunne-elämän kykyjä, sekä kykyä keskittää huomio. (Pajulo ym. 2015.) Mentalisaatio ei ole synonyymi empatialle, sillä se on kaikenlaisten huomioiden tekoa, ei pelkästään myötätuntoisten (Mattila & Rantala 2019, 29). Mentalisoiva ja utelias asenne auttaa tulkitsemaan toisen ihmisen käyttäytymistä vaihtoehtoisilla tavoilla. Mentalisointi auttaa olemaan ymmärtäväisempi ja joustavampi muita ihmisiä kohtaan. Mentalisaation avulla voi ymmärtää sen, että toisen ajatus voi olla samalla tavalla oikea kuin omakin ajatus, vaikka toinen ihminen olisi täysin eri mieltä asiasta. Mentalisaatiosta voidaankin käyttää sanontaa ymmärtää väärinymmärryksiä. (Mattila & Rantala 2019, 22–25.)

Jos ihmisellä on hyvä mentalisaatiokyky, on tunteiden säätely ja itsensä rauhoittaminen helpompaa. Tätä kautta hyvä mentalisaatiokyky edistää hyvää kommunikaatiota perheen sisällä, sekä luo vakautta ihmissuhteisiin. Vanhemman mentalisaatiokyvyllä on yhteys turvalliseen kiintymykseen, hyvään vuorovaikutukseen, sekä hyvään kognitiivisen

ja tunne-elämän kehitykseen lapsella. Mentalisaatio auttaa pohtimaan toisen ihmisen näkökulmaa vaikeissa ja ristiriitaisissakin tilanteissa, joka puolestaan vähentää tilanteesta aiheutuvaa stressiä. Mentalisaatiokyky auttaa siis ymmärtämään toisia ihmisiä, mutta myös todennäköisyyttä tulla ymmärretyksi. (Pajulo ym. 2015.) Puutteellisen mentalisaatiokyvyn on puolestaan havaittu olevan yhteydessä muun muassa erilaisiin persoonallisuushäiriöihin (Viinikka 2014, 28).

Mentalisaatio on mielen pitämistä mielessä, joka ilmenee arjessa niin, että huomioi muiden tarpeet ja näkökulman. Mielessä pitämistä ilmaistaan sanojen lisäksi myös esimerkiksi katsein, elein, ja kosketuksin. (Mattila & Rantala 2019, 27–28.) Mentalisaatioon tarvitaan tietynlainen tunnevireyden tila. Usein mentalisaatio onnistuuikin parhaiten, jos on stressitön ja levännyt. Kyky eläytyä ja tehdä huomioita itsestä ja toisesta heikkenee paineen alla. (Mattila & Rantala 2019, 32.) Mentalisaatiokyky vaihtelee yksilöllä eri tilanteissa. Lisäksi mentalisaatiokyky vaihtelee yksilöiden välillä. (Viinikka 2014, 34.)

3.2 Mentalisaatiokyky ja vanhemmuus

Vanhemmuudessa mentalisaatiokyky on kykyä pohtia lapsen ajatuksia, tunteita ja tarpeita. Lisäksi se on kykyä pohtia, että miten ne ovat yhteydessä omiin kokemuksiin vuorovaikutussuhteessa. (Viinikka 2014, 30–33.) Vanhemmuuden mentalisaatioon liittyy uteliaisuutta ja ponnistelua lapsen kokemusmaailman tavoittamiseksi (Laitinen & Ollikainen 2017, 133). Mentalisaatio edellyttää vanhemmalta joustavuutta, antaen eri tulkinnoille tilaa. Vanhempi saattaa tehdä samanlaisia tulkintoja aiempien tilanteiden perusteella, esimerkiksi ”lapsi itkee, hän on väsynyt”. Tällöin vanhempi saattaa ohittaa todellisen syyn lapsen itkulle. (Laitinen & Ollikainen 2017, 142.) Varhaisessa vanhemmuudessa mentalisaatioon liittyy kysymyksiä siitä, mitä vauva mahtaa tuntea ja tarvita. Mentalisaatiokyky on tässä vaiheessa ponnistelua vauvan kokemusmaailman tavoittamiseksi. Mentalisaatiokehitys tapahtuu luonnostaan silloin, kun vanhempi on läsnä ja kiinnostunut lapsestaan. (Viinikka 2014, 30–33.)

Vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa vanhempi on päävastuussa siitä, että vuorovaikutus toimii. Vauvan ja vanhemman välisessä suhteessa vanhemmalla on vielä suurempi vastuu tavoittaa vauvan tunteita, tarpeita ja viestejä. Vauva tarvitsee vanhemman kykyä sanoittaa ääneen asioita. Etenkin varhaisessa vanhemmuudessa mentalisaatioon liittyy paljon kysymyksiä. Vanhempi saattaa esimerkiksi kysyä itseltään:

mitä vauva mahtaa tarvita tai tuntee juuri nyt. Kuten mentalisaatioon yleensä, myös vanhemmuuden mentalisaatioon liittyy virhetulkinnat ja niiden korjaamispyrkimykset. Vanhemman ei tarvitse mentalisaatiossa pyrkiä täydellisyyteen, siihen että aina tietäisi oikean tulkinnan. Tavalliset arkipäiväiset erehdykset on nähty edesauttavan lapsen mielen kehitystä. (Laitinen & Ollikainen 2017, 131–134.)

Mentalisaatio-käsitteen rinnalla voidaan käyttää myös käsitettä reflektiivinen kyky. Reflektiivinen kyky on käytännön toimintaa, joka perustuu mentalisaatioon. Tämä näkyy esimerkiksi vanhemmuudessa lapsen arkisena hoivaamisena. Ihmisellä, joka omaa hyvän mentalisaatiokyvyn, ei kuitenkaan välttämättä ole hyvää reflektiivistä kykyä. Mentalisaatiota kun voi harjoittaa pohtimalla omaa tai muiden mielensisäistä maailmaa ilman käytännön toimintaa tai sanoja. Lapsi ei hyödy vanhemman mentalisaatiosta, jos se ei näy käytännön toimintana lapsen emotionaalisiin ja fyysisiin tarpeisiin vastaamisena. Reflektio käsite voidaan myös liittää kykyyn heijastaa eli reflektoida toisen mieltä. Reflektiivinen kyky liittyy myös vanhemman peilaamiseen, eli siihen että vanhempi peilaa lapsen tunteita takaisin hänelle ilmeillä, liikkeillä, äänen sävyillä ja voimakkuudella. (Laitinen & Ollikainen 2017, 132–136.) Vanhempien reflektiivisessä kyvyssä on vaihtelua ihmisten välillä ja myös eri tilanteiden välillä. Reflektiiviseen kykyyn vaikuttavat kielteisesti esimerkiksi väsymys ja stressi. Reflektiivisen kyvyn puute vanhemmuudessa voi aiheuttaa virhetulkintoja lapsen käytöksestä. Tämä väärä tulkinta johtaa puolestaan vääränlaisiin vastauksiin sekä molemminpuoliseen pettymykseen. Pettymykset vaikuttavat kielteisesti vanhemman käsitykseen itsestä vanhempana sekä kielteiseen käsitykseen lapsesta. (Laitinen & Ollikainen 2017, 136–138.)

Haarlan pro gradu tutkielmassa selvitettiin vanhempien reflektiivistä kykyä ja sen yhteyttä vanhemman vaikutelmaan lapsesta. Tutkimuksen tulosten mukaan vanhempien kiinnostus ja halu ymmärtää lapsen mielen tiloja oli yhteydessä ajatukseen siitä, että lapsenhoito on helppoa ja kommunikaatio lapsen kanssa sujuvaa. Vanhemman pre-mentalisaatio, eli heikompi reflektiivinen kyky oli yhteydessä siihen, että lapsi nähtiin jonkin verran hankalahoitoisempana, vaikeammin tulkittavana, pelokkaampana, herkemmin hermostuvana ja niukemmin itseään ilmaisevana. (Haarla 2019.)

Vanhemman kykyä havaita lapsen tarpeita ja niihin vastaamista voidaan vahvistaa. Tätä voidaan vahvistaa siirtymällä käyttäytymisen tasolta lapsen mielen ja kokemuksen tasolle. Vanhempi voi harjaantua siinä, että hän pyrkii pitämään lapsen mielen mielessään. Tällöin vanhemman kyky tunteiden ja käyttäytymisen säätelyyn voi kehittyä. Vanhemman mentalisaatiokyvyn kehittymisen myötä myös lapsen mentalisaatiokyky

pääsee kehittymään. Tämä tapahtuu huomaamatta silloin, kun vanhempi on kiinnostunut lapsestaan ja on läsnä. Lapsi voi oppia vanhemman avulla tunnistamaan omia tunteitaan ja nimeämään niitä. Hän voi myös oppia, että tunteita voidaan jakaa ja tulla ymmärretyksi, vaikkei toinen itse käy läpi samanlaista kokemusta. (Laitinen & Ollikainen 2017, 145-148.)

3.3 Mentalisaation kehitys lapsuudessa

Mentalisaatiokyky on vaiheittain kehittyvä taito vauvaiästä aina aikuisikään saakka (Viinikka 2014, 39–40). Mentalisaatio alkaa kehittymään lapsuuden aikaisissa ihmissuhteissa niin vanhempien, ikätovereiden, kasvattajien kuin opettajienkin kanssa. Lapsen mentalisaatiokyky vahvistuu, jos esimerkiksi vanhempi pyrkii tavoittelemaan lapsen mieltä. (Mattila & Rantala 2019, 27) Lapsen kyky mentalisaatioon kehittyy suhteessa aikuiseen. Vanhemman on alkuun arvailtava, mitä vauva saattaa yrittää ilmaista ja tarvita, jotta vauvan mentalisaatiokyky lähtisi pikkuhiljaa kehittymään. Tärkeä kehityksellinen vaihe on silloin, kun lapsi ymmärtää, että muiden ihmisten toimia ohjaavat heidän omat ajatuksensa. Tätä kutsutaan mielen teoriaksi. (Mattila & Rantala 2019, 35-61.)

Mentalisaatiokyvyn kehityksessä voidaan erottaa eri taitoja, kuten kyky mielikuvitukseen, jaettuun tarkkaavaisuuteen, emootioiden säätelyyn, sekä kielen kehittyminen. Näiden taitojen kehittyminen mahdollistaa mentalisaation. (Viinikka 2014, 39–40.) Leikin ja mielikuvituksen kautta lapsi voi kuvitella, miltä toisesta tuntuu. Näin lapsella avautuu mahdollisuus empatiaan. Mentalisaatiokyky ja empatia eivät tarkoita samaa asiaa, mutta ovat yhteydessä toisiinsa. Lapsi voi siis harjoitella mentalisaatiokykyä leikin avulla. (Laitinen & Ollikainen 2017, 144.) Mentalisaation kautta mahdollistuu looginen ja joustava suhde ulkoisten tapahtumien ja sisäisen kokemisen välillä (Viinikka 2014, 39–40).

Kiintymyssuhteella tarkoitetaan lapsen ja ensisijaisen hoitajan välistä tunnesidettä. Kiintymyksen ja mentalisaatiokyvyn välillä voidaan nähdä yhteys. Riittävän hyvät varhaiset ihmissuhteet vaikuttavat positiivisesti mentalisaatiokyvyn kehittymiseen. Turvallisella kiintymyssuhteella on positiivisia vaikutuksia sosiaalisiin suhteisiin, oppimiseen ja tunnesäätelyyn. Turvallinen kiintymyssuhde on yhteydessä lapsen tarpeita ymmärtävään huolenpitoon. Turvallisessa kiintymyssuhteessa vanhempi on kiinnostunut lapsensa mielen sisällöistä. Lapsen oma mentalisaatiokyky voi alkaa

kehittyä, kun lapsi ”löytää itsensä” vanhemman mielessä. Jos lapsi on kasvanut puutteellisissa tai traumatisoivissa oloissa, voi hänen mielikuvansa itsestään ja vuorovaikutuksesta muodostua epäjohdonmukaisiksi. Tällöin hänen mahdollisuutensa tutkia omaa sekä toisten mieltä voi jäädä puutteelliseksi. (Laitinen & Ollikainen 2017, 111–112.)

Johanna Gizzin pro Gradu tutkielmassa selvitettiin, onko kiintymyssuhdetyyli yhteydessä nuoren mentalisointikykyyn. Lisäksi selvitettiin tunnesäätelyn yhteyttä mentalisaatiokykyyn. Tutkimuksessa havaittiin, että nuoren kiintymykseen liittyvä ahdistuneisuus oli yhteydessä heikompaan mentalisaatiokykyyn. Tulosten mukaan välttelevä kiintymyssuhde ei ollut yhteydessä heikompaan mentalisaatiokykyyn. Kiintymystyyliältään välttelevämpi nuori käytti tunnesäätelystrategianaan tunneilmmaisujen tukahduttamista. Tämä ei kuitenkaan heikentänyt nuoren mentalisaatiokykyä. Tutkimuksen tuloksiin on voinut vaikuttaa se, että tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat suhteellisen turvallisesti kiintyneitä, jotka olivat taitavia mentalisoimaan. (Gizzi 2020.)

4 PERHEKESKUSTOIMINTA

4.1 Perhekeskustoiminta lapsiperheiden tukena

Perhekeskus pitää sisällään palvelut, jotka on suunnattu lapsille ja perheille. Se on palveluiden kokonaisuus, jonka tarkoituksena on edistää terveyttä ja hyvinvointia. Kuntien, kuntayhtymien, sekä järjestöjen ja seurakuntien palveluita sovitetaan yhteen perhekeskuksessa. Perhekeskukseen kuuluvat avointen kohtaamispaikkojen toiminta, äitiys- ja lastenneuvolan sekä ehkäisyneuvolan palvelut, lapsiperheiden perhetyö ja kotipalvelu, puhe-, toiminta- ja fysioterapeutin sekä ravitsemusterapeutin palvelut, kasvatusta ja perheneuvolan psykologin ja sosiaalityöntekijän palvelut, lastenvalvojen palvelut, lapsiperheiden sosiaalityö, sekä erikoissairaanhoidon asiantuntemus ja lastensuojelun tuki. Lisäksi perhekeskukset tuottavat sähköisiä palveluja. (THL 2020.)

Perhekeskustoiminnan painopiste on ennaltaehkäisevä työ ja se on osa kunnan lapsi- ja perhepalveluiden kokonaisuutta. Perheiden kohtaamispaikat sekä perhepalveluverkostot kuuluvat perhekeskusten palvelukokonaisuuteen. Perhekeskuksen ajatus on, että vanhempien voimavaroilla ja lapsen hyvinvoinnilla on keskeinen yhteys. Tukemalla vanhemmuutta ja vahvistamalla vanhempia toimimista voidaan edistää myös lasten hyvinvointia. Perhekeskustoiminnan tarkoituksena on olla matalan kynnyksen palvelua, jotta sen on mahdollista tavoittaa kaikki perheet. Perhekeskustoimintaa ohjaavia periaatteita ovat muun muassa lasten ja vanhempien sosiaalisten verkostojen vahvistaminen, riskitekijöiden varhainen tunnistaminen, matalan kynnyksen palveluiden ja tuen tarjoaminen, tieto- ja osaamiskeskukseksi toimiminen, sekä vanhempien tukeminen huolenpito- ja kasvatustehtävässä. (Halme, ym. 2012.)

Perhekeskuksen tehtävinä ovat vertaistuen mahdollistaminen, yhteisöllisyyden vahvistaminen, varhaisen tuen tarjoaminen, lähisuhdeväkivallan ehkäiseminen, vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen, perheiden monimuotoisuuden huomioon ottaminen, sekä lapsen ja perheen hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen. Kohtaamispaikat ovat käytössä kaikille ja ne tarjoavat mahdollisuuden tavata muita vanhempia. Perhekeskukset huolehtivat sopivan avun ja tuen antamisesta viivytyksettä. Perhekeskusten on tarkoitus toimia yhdessä siten, että palvelu ja tuki sovitetaan perheen ja lasten tarpeisiin. Toiminnan kehittämisessä otetaan perhekeskuksen

asiakkaat mukaan kehittämään toimintaa. Perhekeskuksesta vanhemmat voivat saada voimavaroja liittyen lapsen kasvuun, kehitykseen ja kasvatukseen, sekä vanhempana toimimiseen. (Hastrup ym. 2019.) Perhekeskuksen toimintamalli perustuu osallisuuteen, yhteistyöhön, oikea-aikaisuuteen, sekä osaamiseen ja sen tavoitteena on tuloksellisuus niin perheen kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. (Halme ym. 2020.)

4.2 Perheiden kohtaamispaikka

Perheiden kohtaamispaikka on avoin toimintatila, joka on osa perhekeskusta. Se on matalan kynnyksen toimintaa, jonka tarkoituksena on vahvistaa lasten ja vanhempien osallisuutta, sekä tukea perheiden yhteisöllisyyttä. (Perheet keskiöön! 2020.) Kohtaamispaikassa on vapaata yhdessäoloa, vertaistoimintaa ja yhteisöllisyyttä vahvistavaa toimintaa. Kohtaamispaikan toiminta perustuu perhekeskuksen toimintasuunnitelmaan sekä yhteisiin tavoitteisiin. (Kekkonen 2019.) Perheiden kohtaamispaikat vaihtelevat kooltaan ja aukioloiltaan. Kohtaamispaikan toimijoina voivat olla esimerkiksi järjestö, sosiaali- ja terveystoimi, seurakunta ja varhaiskasvatus. Kohtaamispaikkaan voidaan tuoda myös muista palveluista ammatillista osaamista. Tavoite on koota tietoa eri toimijoilta ja edistää tuen ja palveluiden saamista kynnyksettömästi.

Perhekeskustoiminnan kohtaamispaikkoja ohjaavat kansalliset laatukriteerit. (Perheet keskiöön! 2020.) Kriteerit auttavat kehittämään toimintaa tavoitteiden mukaisesti ja niillä ohjataan kohtaamispaikkatoiminnan ja -verkoston kokonaisuutta. Kohtaamispaikkojen yksi kriteereistä on, että se kytkeytyy osaksi perhekeskustoimintaa. Perhekeskustoiminta on kirjattu osaksi perhekeskuksen toimintasuunnitelmaa ja se on toiminnallinen osa perhekeskusta ja palveluverkostoa. Perhekeskuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään säännöllisin väliajoin asiakkaiden tarpeisiin perustuen. Perhekeskustoiminnan tulee olla ammatillisesti koordinoitua ja ohjattua, sekä jatkuvaa ja säännöllistä. Toiminnan tulee olla helposti saavutettavissa ja esteetöntä. Aukioloaikojen tulisi olla käyttäjien tarpeiden mukaisia ja joustavia. Toiminnan tulee olla pääsääntöisesti maksutonta ja ilman ajanvarausta tai ilmoittautumista olevaa. Asiakkaille tarjotaan mahdollisuutta osallistua toiminnan toteuttamiseen vahvistaen yhteisöllisyyttä. Lisäksi yhteisöllisyyden vahvistamiseksi kohtaamispaikassa tarjotaan vapaata yhteisoloa, vertaisryhmätoimintaa, tapahtumia ja teemailtoja. Osallistujat kohdataan arvostavasti ja toiminnalla tulisi olla herkkyyttä osallistujien tarpeille. Lapsiperheille ja toimijaverkostoille

tiedotetaan toiminnasta suunnitelmallisesti ja monikanavaisesti. Tarvittaessa perhe osataan ohjata muun tuen piiriin. (Kekkonen 2019.)

Pajun (2015) kysely lisälmeen perhetalolla toteutettiin osana Emma & Elias -ohjelmaa. Sähköiseen kyselyyn vastasi 65 henkilöä, jonka lisäksi tehtiin haastatteluja Perheentalon tiloissa. Vastaajien kokemukset olivat useimmiten erittäin hyviä koskien osallistumista Perheentalon toimintaan. Omista kokemuksistaan pyydettiin myös kertomaan omin sanoin. Näissä avovastauksissa vuorottelivat teemat toiminnan säännöllisyydestä, rentoudesta, saadusta tiedosta ja vertaistuesta. Puolet vastaajista kertoivat saaneensa erittäin paljon hyötyä osallistumisesta Perheentalon toimintaan, kun taas toiset puolet kertoivat saaneensa hyötyä huomattavasti tai jonkin verran. Vastaajat olivat kokeneet yksinäisyyden lievittymistä ja saaneet uusia tuttavuuksia. Vastaajista 58 olivat valmiita suosittelemaan ystävälleen osallistumista toimintaan, 54 kokivat että toiminnan järjestäjät olivat päteviä tehtävään ja 53 tunsivat itsensä tervetulleeksi toimintaan. (Paju 2015.)

4.3 Perhekeskustoiminnan kehittäminen

Perhekeskuksia on viime vuosina kehitetty hallinnonalojen rajat ylittävinä palvelukokonaisuuksina osana palvelujärjestelmää. Perhekeskusten kehittämisellä pyritään eriarvoisuuden vähentämiseen, ennaltaehkäisyyn, sekä kustannusten pienentämiseen. (Halme ym. 2020.) Terveystieteiden tutkimuskeskus on selvittänyt keuhkokuumeen ja perhekeskusten ja perhekeskustoimintamallin kehittämistilannetta. Tulosten mukaan avointen kohtaamispaikkojen ja perhekeskusten määrä on lisääntynyt, alueellinen kattavuus on parantunut ja niiden saavutettavuus on parantumassa esimerkiksi sähköisten palvelujen kautta. Kehitystyön yhtenäistämiseksi ovat auttaneet kansalliset kriteerit ja linjaukset. Toimintakulttuuri perhekeskuksissa on mennyt perhe- ja lapsilähtöisempään suuntaan. Useimmat perhekeskukset mahdollistavat perhekeskusten asiakkaiden osallistumisen perhekeskusten kehittämiseen ja arviointiin. Palveluiden sisältö on myös monipuolistunut ja palvelutarpeisiin vastaaminen nopeutunut. Lisäksi monialainen yhteistyöverkosto on alkanut muotoutua palvelukokonaisuudeksi. Suuri osa on ottanut tai on ottamassa linjajohtamisen rinnalle kaksipuolisen verkostojohtamis- ja koordinaattorirakenteen. Kuntien ja kuntayhtymien talousluvussa ja toimintaluvussa on näkynyt alustavia tuloksia perhekeskustoiminnan positiivisista vaikutuksista. Perhekeskusten kehittäminen on kuitenkin yhä kesken, sillä

se on suuri kulttuurinen ja toiminnallinen muutos. Kehittämistä jatketaan osana Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaa, sekä osana sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta. (Halme ym. 2020.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2019) tutkimuksessa tarkasteltiin lapsiperheiden palveluiden kustannuksia sekä toiminnan vaikuttavuutta kahden samankokoisen kuntayhtymän kesken. Tutkimuksessa perhekeskus oli koeryhmä ja lapsiperheväestöltään samankokoinen palveluntuottaja verrokkiryhmä. Palveluiden vaikuttavuutta mitattiin tarkastelemalla korjaavien lapsiperhepalveluiden käyntimääriä, psykiatrian läheteiden määriä, sekä interventioiden kestoa kokonaisuudessaan. Psykiatrian läheteet lisääntyivät molemmissa tutkimusryhmissä tutkimuksen aikana, joskin se oli jonkin verran vähäisempää monialaisessa perhekeskuksessa. Tutkimuksen aikana perhekeskuksen panostus ennaltaehkäisevään perhetyöhön näyttäytyi vaikuttavaksi toimintamalliksi. Tutkimuksen aikana koeryhmässä tehtiin korjaavia lapsiperhepalveluiden käyntejä noin kaksikymmentä vähemmän verrattuna verrokkiryhmään. Kun vaikuttavuutta arvioitiin tällä indikaattorilla, oli perhekeskuksen palvelutoiminta kustannusvaikuttavaa. Perhekeskuksen toiminta korostaa laatua ja jatkuvuutta, joka näkyi tutkimuksen aikana siten, että perhekeskuksen interventiot kestivät pidempään. Tutkimuksen mukaan noin 500 eurolla saatiin interventioita pidennettyä noin kymmenen päivää. Tutkimuksen tulosten mukaan suhteellisen pienellä rahallisella panostuksella ja panostamalla ennaltaehkäiseviin palveluihin voidaan lisätä vaikuttavuutta, joka puolestaan tuottaa rahallista säästöä sosiaali- ja terveystalouden kokonaiskustannuksissa. (Klavus ym. 2019.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen aihe, tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten Huomaa minut! menetelmää voidaan hyödyntää perhekeskuksen avoimen kohtaamispaikan arvioinnissa. Tarkoituksena on myös selvittää, saadaanko Huomaa minut! menetelmällä sellaisia palautteita, joiden avulla voidaan kehittää perheiden kohtaamispaikan toimintaa. Tutkimustulosten perusteella voidaan pohtia, onko Huomaa minut! menetelmä hyödyllinen arvioitaessa perheiden kohtaamispaikan toimintaa. Tutkimus toteutetaan Mannerheimin Lastensuojeluliiton perheiden kohtaamispaikassa Marakatissa. Huomaa minut! havainnointit kerätään Marakatin perhe- ja vauvakahviloissa.

Tutkimuksen aihe nousi esiin Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin tarpeesta. Toimeksiantajan toiveena oli, että opinnäytetyössä selvitettäisiin, minkälaisia palautteita Huomaa minut! menetelmällä voidaan saada Marakatin toiminnasta. Opinnäytetyö voi jatkossa toimia esimerkkinä siitä, minkälaisia palautteita Huomaa minut! havainnoinneista voidaan saada. Huomaa minut! -menetelmä on kehitetty Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirissä. Menetelmää on käytetty Mannerheimin Lastensuojeluliiton perhekeskuksissa valtakunnallisesti muun muassa perheiden kohtaamispaikkojen toiminnan arvioinneissa.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten Huomaa minut! menetelmää voidaan hyödyntää perhekeskuksen avoimen kohtaamispaikan arvioinnissa?
2. Saadaanko Huomaa minut! menetelmällä palautteita, joiden avulla voidaan kehittää perheiden kohtaamispaikan toimintaa?

5.2 Tutkimusmenetelmän kuvaus ja havainnointihetkien toteuttaminen

Opinnäytetyö toteutetaan laadullisena tutkimuksena. Laadullinen tutkimus sopii opinnäytetyön menetelmäsuuntaukseksi, sillä tutkimuksen aineisto kerätään havainnoimalla todellisia tilanteita. Havainnointien kautta pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Käsite laadullinen tutkimus pitää sisällään useita erilaisia

aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä sekä lähestymistapoja. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole yhtä ainoaa tapaa tutkia, mutta yhteistä laadulliselle tutkimukselle on elämämaailman tutkiminen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2020.)

Laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään ilmiötä ja sitä, mistä ilmiössä on kyse. Laadullinen tutkimus vastaa kysymykseen: mistä tässä on kysymys? Laadullista tutkimusta käytetään yleensä siinä tilanteessa, kun ilmiötä ei etukäteen tunneta. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole yleistäminen, eikä siinä voida laatia yksityiskohtaisia kysymyksiä. Laadullisen tutkimuksen kautta ilmiöstä voidaan muodostaa syvälinen näkemys, ja tutkimuksen tulokset pätevät ainoastaan kohdetapauksessa. Lisäksi laadullinen tutkimus mahdollistaa ilmiön hyvän kuvauksen. Hyvä kuvaus on ymmärrettävä, kokonaisvaltainen ja tarkka. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on saada mahdollisimman paljon irti yhdestä havaintoyksiköstä. Kiinnostuksen kohteena ovat merkitykset, eli esimerkiksi se, miten ihmiset kokevat maailman. Laadullisessa tutkimuksessa on suora kontakti tutkijan ja tutkittavan välillä, kun tutkija menee konkreettisesti kentälle havainnoimaan tai haastattelemaan. (Kananen 2014, 16–20.) Opinnäytetyö on poikkeava sen suhteen, että opinnäytetyön toteuttaja ei itse toteuta havainnoiteja. Opinnäytetyössä vanhemmat havainnoivat lastaan kirjaten havainnoita ylös havaintolomakkeelle.

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden näkökulmasta ymmärtämään jotakin ilmiötä. Kiinnostuksen kohteena ovat tutkittavien henkilöiden ajatukset, kokemukset ja tunteet, sekä merkitykset, joita tutkittavat näille antavat. (Juutti & Puusa 2020, 9.) Opinnäytetyössä pyritään havainnoinnin kautta ymmärtämään havainnoinnin kohteena olevien vauvojen ja lasten ajatuksia, tunteita, toiveita, sekä viestejä. Näiden viestien avulla pyritään saamaan palautetta Marakatin toiminnasta.

Tutkimus toteutetaan havainnoinnilla. Tutkimuksessa aikuinen havainnoi lasta Marakatin vauva- tai perhekahvilassa. Havainnointi on yksi vanhimmista aineistonkeruumenetelmistä tieteellisessä tutkimuksessa (Kananen 2017 85–86). Havainnointia voidaan käyttää niin määrällisen kuin laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmänä. Usein havainnoinnin kohteena ovat yksilön käyttäytyminen ja toiminta, tai toiminta ryhmässä. (Kananen 2014 65–69.) Havainnointi tulee kyseeseen silloin, jos ilmiöstä ei ole ennalta tietoa, tai jos tieto ilmiöstä on vähäistä (Kananen 2017 85–86). Havainnointi on aiheellista myös, jos yhteinen kieli puuttuu. Tällöin havainnointi on ainoa mahdollinen aineiston keruumenetelmä. (Kananen 2014 65–69.)

Opinnäytetyössä havainnoinnin kohteena ovat vauvat sekä pienet lapset, jolloin yhteistä kieltä ei vielä välttämättä ole. Havainnointi mahdollistaa ilmiön ja tapahtuman aitouden, sillä ilmiö tapahtuu sen luonnollisessa ympäristössä. Havainnoitava ilmiö tulee olla sellainen, että sitä voidaan havainnoida ja että siitä saadaan tarkoituksen mukaisesti tietoa irti. Suorassa havainnoinnissa muut jäsenet tiedostavat havainnoijan olemassaolon, joka voi osaltaan vaikuttaa heidän käytökseensä ja siten vääristää tutkimustuloksia. (Kananen 2014 65-69.) Opinnäytetyössä vanhemmat havainnoivat omia lapsiaan. Tämä voi vaikuttaa lapsen käytökseen, etenkin jos lapsi on tottunut olemaan vanhemman lähellä ja niin että vanhempi osallistuu lapsen kanssa yhteiseen leikkiin. Havainnoidessaan ja kirjoittaessaan muistiinpanoja vanhemman huomio kohdistuu kyseiseen tehtävään, eikä niinkään lapsen kanssa olemiseen ja seurusteluun. Tämä tulee ottaa huomioon tuloksia tulkittaessa.

Strukturoidussa havainnoinnissa on määritelty havainnoitavat asiat etukäteen, tutkimusongelman määrittelyn yhteydessä. (Kananen 2014 65-69). Havainnointi toteutetaan strukturoidusti valmiin Huomaa minut! lomakkeen avulla (liite 1). Lomakkeessa on avoimia kysymyksiä, joihin havainnoija täyttää tekemänsä huomiot. Lisäksi lomakkeessa on myös apukysymyksiä, jotka voivat auttaa havainnoijaa. Esimerkiksi ensimmäinen avoin kysymys on tilanne, jonka alla on apukysymyksiä: Keitä on paikalla? Mitä tapahtuu? Mitä lapsi tekee? Kenen kanssa hän on vai onko hän yksin?

Aineisto kerättiin Mannerheimin Lastensuojeluliiton perhekeskus Marakatissa. Aineiston keruu aloitettiin syksyllä 2020. Kysyin aluksi vanhemmalta halukkuutta osallistua Huomaa minut! havainnointihetkeen. Kerroin tekeväni opinnäytetyötä aiheesta Huomaa minut! menetelmän mahdollisuudet perheiden kohtaamispaikan kehittämisessä. Kerroin lyhyesti opinnäytetyöni tavoitteet ja tarkoituksen. Tämän jälkeen kerroin, että Huomaa minut! lomake on tarkoitus kerätä opinnäytetyötäni varten ja lisäksi MLL:n Varsinais-Suomen piirin käyttöön palautteen saamista varten. Korostin jokaisella kerralla, että osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Jos vanhempi halusi osallistua Huomaa minut! havainnointihetkeen, kerroin ensin suullisesti havainnointihetken idean. Kerroin, että havainnot ovat aina subjektiivisia kokemuksia, eikä havainnoissa ole oikeita tai väärinä vastauksia. Tämän jälkeen näytin vanhemmalle Huomaa minut! havainnointilomakkeen (liite 1). Ohjeistin, miten lomakkeen täytössä edetään ja annoin esimerkkejä siitä, minkälaisia huomioita mihinkin kohtaan voi tehdä. Seuraavaksi annoin vanhemmalle *Huomaa minut! opas vanhemmalle* -lomakkeen, jossa on lisää informaatiota Huomaa minut! havainnointihetkestä. Annoin vanhemmalle tutustuttavaksi kehittämäni

lomakkeen (kuvio 1), josta näkee, minkälaisia huomioita minun on tarkoitus havainnointilomakkeista tehdä opinnäytetyötäni varten. Olin paikalla vanhemman tehdessä Huomaa minut! havainnointia mahdollisia lisäkysymyksiä varten. Kun havainnointi oli valmis, kävin vielä vanhemman kanssa läpi, millaista oli tehdä havainnointia, minkälaisia huomioita hän teki ja jäikö hänelle mahdollisesti jotakin kysyttävää.

Keräsin Huomaa minut! havainnoiteja yhteensä kaksitoista kappaletta. Koronavirus syksyllä 2020 sekä keväällä 2021 vaikutti aineiston keräämiseen. Koronaviruksesta johtuen Marakatissa oli syksyllä kymmenen henkilön osallistujarajoitukset. Syksyllä Marakatissa oli poikkeuksellisen vähäiset kävijämäärät, joka vaikutti osaltaan havainnointien keräämiseen. Joulukuussa 2020 Marakatti suljettiin kokonaan avoimen kohtaamispaikan toiminnan osalta. Koska keräämäni havainnot toteutettiin koronavirustilanteen sallimissa puitteissa, oli aikuisilla osallistujilla ja ohjaajilla kasvomaski- ja turvavälisuositukset. Lisäksi vähäisten kävijämäärien vuoksi havainnointihetket eivät vastanneet Marakatin normaalia toimintaa, jolloin kävijöitä saattaa olla yhtä aikaa 30 henkilöä.

5.3 Toimeksiantajan ja Huomaa minut! -osallisuustyökalun kuvaus

Opinnäytetyön toimeksiantaja on Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri. Mannerheimin Lastensuojeluliitto rakentuu keskusjärjestöstä, kymmenestä piirijärjestöstä, sekä 548 paikallisyhdistyksestä. Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry on keskusjärjestö, jossa työskentelee noin viisikymmentä työntekijää. Piirijärjestöt ovat alueellisia vaikuttajia sekä paikallisyhdistysten tukijoita. Piirijärjestöissä työskentelee palkattua henkilökuntaa. Paikallisyhdistykset toimivat omilla alueillaan noudattaen järjestön arvoja, toimintaperiaatteita ja linjauksia. Lisäksi paikallisyhdistysten toimintaa ohjaavat yhdessä sovitut ja keskusjärjestön hyväksymät säännöt. Kolmen vuoden välein kokoontuva liittokokous on Mannerheimin Lastensuojeluliiton ylin päättävä elin. Se hyväksyy liiton toimintasuunnitelman seuraavaksi kolmeksi vuodeksi. (MLL 2020.) Mannerheimin Lastensuojeluliiton arvoja ovat lapsen ja lapsuuden arvostus, yhteisvastuu, inhimillisyys, sekä yhdenvertaisuus. Yksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton toimintaperiaatteista on lapsen näkökulman huomioon ottaminen. Lisäksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton yksi toimintapäämääristä on se, että lapsi on osallinen ja näkyvä yhteiskunnan jäsen. (MLL. 2017.)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiri ry on aloittanut toimintansa vuonna 1950. Se on alueellinen kansalaisjärjestö, joka edistää lapsiperheiden sekä lasten ja nuorten hyvinvointia. Piirin palvelut kohdistuvat kunnille, ammattilaisille, ja lapsiperheille. Piiri tarjoaa myös mahdollisuuden vapaaehtoistyöhön. Piirin toimintaa tukevat muun muassa kunnat ja yritykset sekä sosiaali- ja terveysministeriö Veikkauksen tuotoilla. (MLL 2020.)

Opinnäytetyön havainnoinnit toteutetaan Mannerheimin Lastensuojeluliiton perhekeskus Marakatissa. Marakatti sijaitsee perhetalo Heidekenillä. Marakatissa on avoimia vauvaryhmiä sekä perheryhmiä, joihin voivat osallistua alle kouluikäiset lapset vanhempineen. Ryhmissä vanhempien on mahdollisuus kohdata muita vanhempia ja keskustella vanhemmuuteen liittyvistä teemoista. Lapsilla on mahdollisuus kohdata muita aikuisia ja lapsia. Marakatissa on paljon leluja ja pelejä niin vauvaikäisille kuin leikki-ikäisillekin lapsille. Lisäksi Marakatissa on Tanssitan vauvaa -ryhmiä ja vauvamuskareita. Marakatissa toimii myös suljettu kasvu vanhemmuuteen -ryhmä.

Huomaa minut! on osallisuustyökalu, joka on kehitetty Mannerheimin lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirissä. Osallisuustyökalu on tarkoitettu lasten osallisuuden vahvistamiseen ja palautteen keräämiseen. Sen on tarkoitus vahvistaa lapsen asemaa asiakkaana ja tukea vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta. Osallisuustyökalu sopii moneen toimintaympäristöön, kuten perhekahvilatoimintaan, henkilökohtaisiin keskusteluihin, sekä sisällöksi vertaisryhmiin. (Rippstein ym. 2017.) Huomaa minut! -osallisuustyökalusta on tehty opinnäytetyö aiheesta Huomaa minut! -menetelmän mahdollisuudet vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukena (Latva 2020).

Osallisuustyökalu perustuu lapsen havainnointihetkeen, sekä arvostavaan kohtaamiseen. Havainnoinnin kautta luodaan ainoastaan yksi tulkinta tilanteesta. Osallisuustyökalun avulla on tarkoitus katsoa lapsen näkyvän käyttäytymisen taakse. Tarkoitus on seurata, mitä lapsi viestittää ajatuksistaan, tunteistaan ja toiveistaan. Osallisuustyökalu vahvistaa myös vanhemman kykyä havainnoida omia ajatuksiaan ja tunnetilojaan käyttäytymisensä taustalla sekä niiden vaikutuksia lapsen käyttäytymiseen. Aikuinen voi myös oppia tulkitsemaan lapsen viestejä, eleitä ja ilmeitä. Ne voivat olla sellaisia, joita ei välttämättä muutoin arjessa huomaisi. Lapsen näkökulmasta havainnointi on aikuisen kiinnostusta ja turvallista läsnäoloa lasta kohtaan. Tärkeää on, että aikuinen yrittää löytää lapsen näkökulman. (Rippstein ym. 2017, 6.)

Havainnointityökalun avulla vanhempi voi oppia tuntemaan lastaan paremmin ja se voi auttaa vanhempia vastaamaan lapsen tarpeisiin oikea-aikaisesti. Havainnoinnin kautta vanhempi voi myös huomata, miten lapsi reagoi eri asioihin ja miltä ne hänestä tuntuvat. Tietoinen pysähtyminen lapsen rinnalle voi auttaa vanhempaa miettimään syitä lapsen käytöksen taustalla. Tämän kautta vanhempi voi löytää uudenlaisia toimintatapoja arjen tilanteisiin. Vanhemman ei tarvitse kuitenkaan aina tietää lapsen käytöksen taustalla olevia syitä, sillä väärinkäsitysten kautta vanhempi voi oppia ymmärtämään lastaan yhä paremmin. (Rippstein ym. 2017, 7.)

Vanhempia kannustetaan havainnointihetkeen, jonka tavoite on, että lapsen toiminta jatkuu ennallaan, kun aikuinen toimii havainnoijana. Havainnoidessaan aikuinen kirjaa tekemiään havaintojaan ylös. Havainnot ovat useimmiten arkisia asioita. Havaintojen kirjaamisen jälkeen on hyvä vielä lopuksi pohtia sitä, millaisia merkityksiä lapsen viesteillä ja käyttäytymisellä on, sekä sitä millaisia ajatuksia ja tunteita lapsella mahdollisesti on. Samalla aikuinen voi myös pohtia, oppiko hän jotain uutta itsestään tai lapsestaan havainnointihetken aikana. Kerätty palaute tulisi säilyttää mahdollisimman alkuperäisenä koko prosessin ajan. Kun palautteita on riittävästi, voidaan sisältöä luokitella ja koota yhteen (Rippstein ym. 2017, 10–12).

Havainnointiin kuluu aikaa noin kymmenen minuuttia. Aikuinen kirjaa Huomaa minut! lomakkeeseen tekemiään havaintojaan ylös. Lomakkeessa on alaotsakkeita, jotka auttavat havainnoijaa havainnoinnin toteuttamisessa. Lomakkeen ensimmäinen alaotsake on tilanne. Sen alle on tarkoitus kuvailla konkreettista tilannetta siitä, mitä lapsi juuri sillä hetkellä tekee. Seuraavaksi lomakkeessa on alaotsakkeena eleet, ilmeet, kontaktit, liike, asennot ja kosketus. Tähän kohtaan on tarkoitus kuvata lapsen ulospäin näkyvää viestintää ja liikettä. Tämän jälkeen lomakkeessa on tarkoitus pohtia lapsen toiveita, viestejä, ajatuksia, tunteita, huolen aiheita, murheita, ja asioita, joista lapsi ei mahdollisesti pidä. Lopuksi lomakkeessa on kohta vanhemman tai havainnoijan mietteille, johon havainnoija voi kirjata havainnointihetken aikana heränneitä ajatuksia. Havainnointihetken jälkeen voi vielä pysähtyä pohtimaan, mitä mahdollisia merkityksiä lapsen viesteillä ja käyttäytymisellä on. Lisäksi voi pohtia, huomasiko havainnoija jotakin uutta lapsesta tai itsestään havainnointihetken aikana. Tavoitteena on, että vanhempi voisi myös jatkossa pyrkiä löytämään lapsen näkökulman arkisissakin tilanteissa. (Rippstein ym. 2017.)

5.4 Lomake aineiston analyysin tukena

Aineiston analyysia varten loin yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin kanssa lomakkeen, jossa on teemoja siitä, minkälaisia huomioita Huomaa minut! -havainnoinneista voidaan tehdä. Lomake tukee aineiston analyysiani, sillä sen avulla analysoin aineistoa lomakkeessa olevien teemojen pohjalta. Lomake jää myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton käyttöön, sillä sen on tarkoitus helpottaa jatkossa Huomaa minut! havainnointien tulkintaa ja analyysia.

Lomakkeen teemoja mietittäessä hyödynnettiin Perheet keskiöön! -hankkeen perhekeskuksen kohtaamispaikan arvioinnin kriteeri- ja arviointiasteikkoa. Hanke on vuosina 2018–2020 toiminut yli 70 järjestön perhekeskustoiminnan kehittämishanke, joka on saanut Sosiaali- ja terveystieteiden rahoituksen. Hankkeen tavoite on liittää järjestöjen palvelut osaksi perhekeskustoimintaa valtakunnallisesti. (Lastensuojelun keskusliitto 2020.) Perheet keskiöön! -hanke on kehittänyt kohtaamispaikan vertais- ja itsearviointimallin, jonka tavoitteena on kehittää kohtaamispaikkoja perheiden tarpeita vastaaviksi. Näin ollen arvioinneissa on haluttu korostaa lasten ja vanhempien toimijuutta sekä osallisuutta kohtaamispaikoilla. Lisäksi mallissa on korostettu muun muassa toiminnan saavutettavuutta ja rakennetta, sekä perheiden monimuotoisuuden huomioimista. Arviointimalli tukee perhekeskustoiminnan kehittämistä kansallisten kohtaamispaikan laatukriteereiden mukaisesti. Lisäksi arviointimalli tukee kohtaamispaikkaverkoston toimijoiden yhteistyötä. Kohtaamispaikkaa voidaan arvioida ulkopuolisena arviointina, vertaisarviointina tai itsearviointina. (Siurala & Lindqvist 2020.)

Perheet keskiöön! -hankkeen perhekeskuksen kohtaamispaikan arvioinnin kriteeri- ja arviointiasteikossa arviointikriteerejä on 26. Näistä 21 on kriteerejä yksittäiselle kohtaamispaikalle ja loput viisi kriteerejä alueelliselle kohtaamispaikkatoiminnalle. Kohtaamispaikan kriteerit on jaoteltu kohtaamispaikan toimintaan, kohtaamispaikan rakenteeseen, sekä kohtaamispaikan saavutettavuuteen ja resursseihin. Jokaisen kriteerin kohdalla on sanallinen kuvaus. Arviointiasteikko on portaittainen, jossa numero yksi on puutteellinen ja numero neljä erinomainen. (Siurala & Lindqvist 2020.)

Lomakkeen (kuvio 1) ensimmäinen teema on lapsen osallisuus, joka on myös Perheet keskiöön! -hankkeen arviointiasteikon yksi arviointikriteereistä. Hankkeen arviointiasteikossa kuvaillaan lasten osallisuutta siten, että lapset osallistuvat heille tarjottuun toimintaan ja että heidän spontaaneja ajatuksiaan kuunnellaan. Lapsia tuetaan

ilmaisemaan omat mielipiteensä, heitä kuunnellaan aktiivisesti ja heidän näkemyksistään keskustellaan heidän kanssaan. Lisäksi arviointiasteikon mukaan lasten näkökulmat pitäisi ottaa aina huomioon suunniteltaessa kohtaamispaikan toimintaa. Työntekijöillä ja vapaaehtoisilla tulisi olla menetelmiä osallisuuden vahvistamiseen. Näiden lisäksi lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun säännöllisesti yhdessä työntekijöiden ja vapaaehtoisten kanssa. (Perheet keskiöön! 2020.) Lomakkeeseen lapsen osallisuus -otsakkeen alle kirjoitin lapsen osallisuutta kuvaavia lauseita lapsen näkökulmasta; koen kuuluvani joukkoon, koen olevani tärkeä, tunnen itseni hyväksytyksi, kerron huomioitani, toiveitani ja mielipiteitäni, ja saan osallistua minulle sopivalla tavalla.

Lomakkeeni seuraava alaotsake on ohjaajat. Alaotsakkeen alle kirjoitin ohjaajan toimintaa kuvailevia lauseita, jotka vaikuttavat lapsen viihtymiseen perhekahvilassa; tarpeeni ja näkökulmani huomioidaan herkästi, kanssani leikitään ja kommunikoidaan, minuun ja perheeseeni on tutustuttu, ja ohjaajat tuntuvat tutuilta ja turvallisilta. Perheet keskiöön! -hankkeen arviointiasteikossa kuvataan ohjaajien toimintaa seuraavanlaisesti: työntekijät ja vapaaehtoiset ovat vuorovaikutuksessa aktiivisesti perheiden kanssa, työntekijöillä ja vapaaehtoisilla on herkkyyttä perheen hyviin asioihin ja huoliin, ja perheiden elinolot ja usein käyvien perheiden elämäntilanteet tunnetaan ja tarvittaessa tuetaan. (Perheet keskiöön! 2020.)

Lomakkeen seuraava alaotsake on ympäristö. Tämän alaotsakkeen alle kuvailin ympäristön tekijöitä perhekahvilassa, jotka voivat vaikuttaa lapsen viihtyvyyteen. Näitä olivat; koen tilan viihtyisänä, turvallisena ja esteettömänä, lelut ovat minulle sopivia ja mieluisia, tarvikkeet vastaavat tarpeitani, (hoitopöydät, syöttötuolit ja niin edelleen) ilmanvaihto on minulle sopiva, (kylmä, kuuma) äänitaso on minulle sopiva, ja kerron perhekahvilan tarjoilusta. Tilojen esteettömyyttä kuvaillaan Perheet keskiöön! -hankkeen arviointiasteikossa seuraavanlaisesti: tilat on suunniteltu turvallisiksi, esteettömiksi ja käytännöllisiksi yhdessä kävijöiden kanssa vastaamaan perheiden ja lasten tarpeisiin. Lisäksi välineistö on monipuolista. (Perheet keskiöön! 2020.)

Lomakkeen viimeinen alaotsake on sosiaalinen tuki. Tähän kuvailin sosiaalista tukea perhekahvilatoiminnassa lapsen näkökulmasta; kerron leikistä, yhdessä tekemisestä ja kontakteista muiden aikuisten ja lasten kanssa, ilmaisen hyvää mieltäni, otan mallia muilta ja opin lisää, ihmiset tuntuvat minusta tutuilta ja turvallisilta, ja kerron ilmapiiristä. Sosiaalista tukea kuvaillaan Perheet keskiöön! -arviointiasteikossa siten, että lapset ja perheet ovat aktiivisesti tekemisissä keskenään, lapset leikkivät toistensa kanssa,

työntekijät ja vapaaehtoiset tutustuttavat uudet perheet toisiin perheisiin ja lisäksi työntekijöiden ja vapaaehtoisten hyvä vuorovaikutus heijastuu hyvänä ilmapiirinä koahtamispaikassa. (Perheet keskiöön! 2020.)

Kuvio 1. Lomake tutkimuksen analyysin tukena

6 TUTKIMUKSEN TULOKSIEN TULKINTA

6.1 Tutkimusaineiston analyysi

Laadullisessa tutkimuksessa tiedonkeruu ja analyysi vuorottelevat keskenään. Tältä osin laadullinen tutkimus poikkeaa määrällisen tutkimuksen analyysistä. Laadullisessa tutkimuksessa ei määritellä etukäteen sitä, kuinka paljon analysoitavaa aineistoa tarvitaan. Aineistoa kerätään ja analysoidaan, jonka jälkeen aineistoa kerätään ja analysoidaan uudestaan. Tällaisia tiedonkeruu ja analyysisyklejä voi laadullisessa tutkimuksessa olla useita. (Kananen 2014, 99.)

Aineistoon perehdytään lukemalla se huolellisesti läpi (Kananen 2017, 136–137). Tämän jälkeen aineisto litteroidaan. Tämä tarkoittaa sitä, että aineisto saatetaan yhteen muotoon, joka on yleensä tekstimuoto. (Kananen 2014, 99–100.) Litteroinnin jälkeen tekstiä koodataan tiiviimpään muotoon. Koodauksen tavoite on saada aineisto käsiteltävään, tiiviimpään ja yksinkertaisempaan muotoon. Samankaltaiset asiat yhdistetään samalla koodilla. Koodaus mahdollistaa aineiston analyysin. (Kananen 2017, 136–137.) Koodausvaiheen jälkeen tulee luokitteluvaihe, jossa katsotaan mitkä koodit muodostavat oman ryhmänsä. Tälle ryhmälle annetaan nimi. Myös tässä vaiheessa pidetään tutkimusongelmat ja kysymykset mielessä. Näiden vaiheiden jälkeen alkaa usein tiedonkeruuvaihe uudestaan, jonka tarkoituksena on täydentää analyysiä. (Kananen 2014, 99–100.) Litteroinnin, koodauksen ja luokittelun jälkeen on ratkaisun löytämisen vuoro. Ratkaisun löytämiseksi tutkija tarvitsee intuitiota, näkemystä siitä, mitä aineisto viestii. Ratkaisun löytämisessä tutkijan tulee tietää se, mitä hän etsii aineistosta. Aineistosta voidaan löytää erilaisia tulkintoja sen mukaan, mitä näkökulmaa ratkaisun löytämiseksi käytetään. (Kananen 2017, 148–149.)

Kun olin kerännyt Marakatissa Huomaa minut! havainnoiteja kaksitoista kappaletta, aloitin aineiston analyysin. Aluksi luin kaikki palautteet muutamaan kertaan huolellisesti läpi. Tämän jälkeen kirjoitin Word -tiedostoon kaikki palautteet sellaisenaan ylös. Kun olin kirjoittanut kaikki palautteet tietokoneelleni, aloin luokittelemaan aineistoa toiseen Word -tiedostoon selkeämmäksi kokonaisuudeksi. Ensimmäiseksi luokittelin havainnot lasten tunteista. Koska samoja tunteita oli aineistossa muutamia, laitoin näille omat värikoodit. Näin minun oli helpompi hahmottaa kokonaisuus ja jatkoa varten samanlaiset tunteet olisi helpompi yhdistellä yhdeksi kokonaisuudeksi. Tämän jälkeen luokittelin

ohjaajan toimintaa koskevat havainnoinnit yhteen, sekä leluja ja ympäristöjä koskevat havainnoinnit yhteen. Lopuksi luokittelin havainnoinnit vertaisista ja muista ihmisistä.

Rauhallinen olemus	tyytyväinen	rauhallinen	tyytyväisyyden ja ilon ilmeitä	hymyilee ohjaajille ja muille vauvoille	ilo
tyytyväisyys	vaikuttaa tyytyväiseltä	kiinnostunut ja turvallinen	hieman jokattelee	iloinen	innostunut
tyytyväinen	hymyilee ja kujeltelee	hymyilee	haukottelee	suurimmaksi osaksi tyytyväisen oloinen	innostunut
	iloinen	ääntele innoissaan	kiinnostunut ja utelias	Vauva selvästi nauttii olostaan	

Kuvio 2. Luokittelu lasten tunteista

Leikkii ohjaajan kivoilla leluilla, innostuu vuorovaikutuksesta ohjaajan kanssa.	Leikkii ohjaajan kanssa.	Katselee ohjaajan kanssa hänen esittelemiään leluja.	Ohjaaja tuo rattielun ja lapsi alkaa kertomaan miten se toimii, tutkii ja näyttää ohjaajille sitä.	Kyseele ohjaajilta asioita, joita ei ymmärrä
Selvästi nautti kaikesta huomiosta, sillä häntä kuunneltiin ja hänestä oltiin kiinnostuneita.	Vauva leikkii leluilla ohjaajien kanssa.	Leikkii ohjaajien kanssa lattialla, iloitsi kun leluja esiteltiin ja hänen taitoja ihasteltiin.	Ottaa kontaktia ohjaajiin ja katsoo huomaako ne mitä itse tekee.	

Kuvio 3. Luokittelu ohjaajien toiminnasta

Kiinnostunut pehmoleluista ja värikkäistä leluista.	Mukavia leluja.	Iloitsi uusista leluista ja toisaalta tutunnäköisistä nalle-leluista.	Äänet kiinnostavat	Mielenkiintoisia leluja
Ei juurikaan kiinnostu leluista.	Nalle puh on uusi ja mahtava lelu.	Äänet kiinnostavat ja vievät huomiota	Kiva tutustua uusiin leluihin.	Lelut jotka pitävät ääntä ovat kaikista kiinnostavampia.
Hän selvästi kokee rattilelun kanssa leikin tärkeäksi, kun saa soittaa pelastushenkilölle ja ajaa sillä mielikuvitusmaailmassaan.	Valo, uudet kasvat, lelut	Innostuu ääntä pitävistä leluista	Lapsi alkoi kurotella lelukaaren leluja, äiti iloinen, sillä motorista kehitystä seurataan Tyksillä keskosuuden vuoksi	Kiinnostunut taaperokärrystä
	Tykkää uusista leluista		Tutkii leluja hyvin kiinnostuneena	

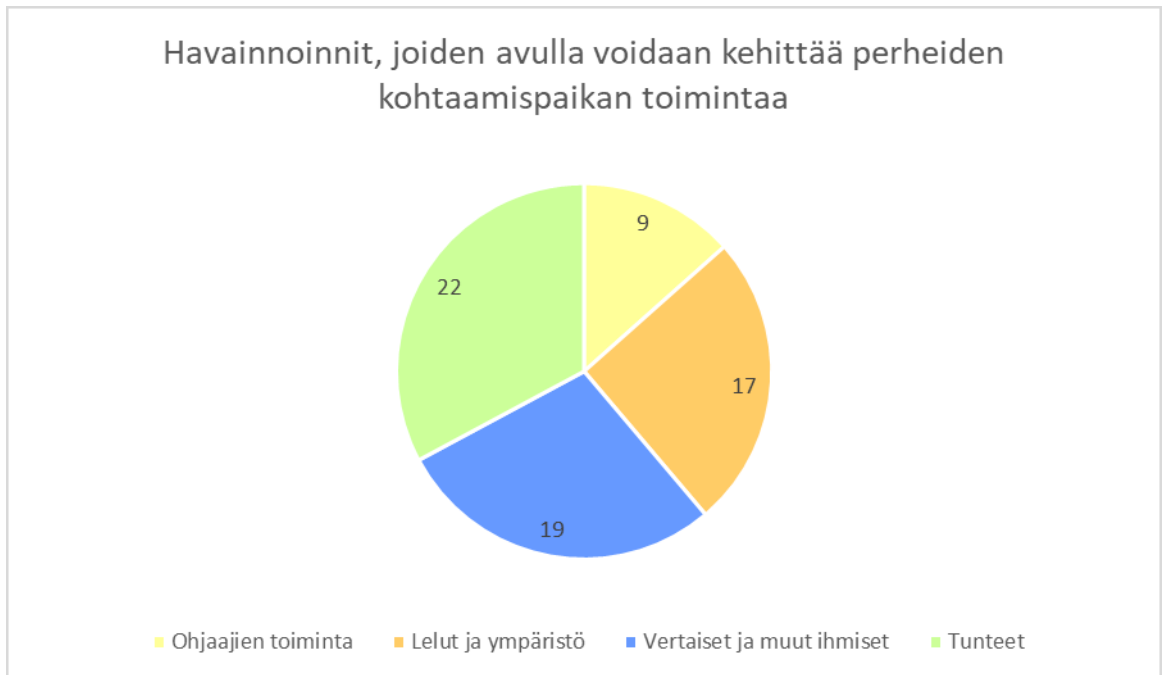
Kuvio 4. Luokittelu leluista ja ympäristöstä

Muut lapset eivät niin kiinnosta leikkien osalta.	Keskittyy omaan leikkiin	Uudet ihmiset hieman arveluttavat lasta	Katselee muiden touhuja yksinään	Hänestä taisi olla kiva nähdä muita lapsia
Lapsi taisi tykätä, jos osaisi, kertoisi varmaan kotona isälle, miten muut vauvat leikkivät siellä ja mää tutkailin niitä!	Tarkkailee ihmisiä ja hakee katsekontaktia	Uudet aikuiset ja toiset vauvat kiinnostavat	Pitää muiden lasten läsnäolosta, jos ei tule "liian iholle"	Viihtyy vanhempien kanssa
Tykkää vuorovaikutuksesta	Hakee kontaktia myös muista vauvoista.	Tykkää häneen kohdistuvasta huomiosta.	Viihtyy porukassa	Leikkii hieman enemmän muidenkin aikuisten kanssa (eroahdistus ei niin paha). Itse myös ehkä keskittyy muihin asioihin, niin lapsi saa myös omaa tilaa.
Toiset vauvat kiinnostavat, mutta vähemmän.	Mukavia kavereita	Kiinnostunut muista ihmisistä	Lapsi haluaisi koskea toiseen vauvaan	

Kuvio 5. Luokittelu vertaisista ja muista ihmisistä

Kun olin saanut kokonaiskuvan aineistosta, aloin tulkita sitä syvällisemmin. Tulkitsin aineistoa tutkimuskysymykset mielessäni pitäen. Tarkastelin havaintoja siitä näkökulmasta, saadaanko niistä sellaisia palautteita, joilla voidaan arvioida tai kehittää avoimen kohtaamispaikan Marakatin toimintaa. Arvioin toimintaa neljästä eri

näkökulmasta, jotka ovat lapsen osallisuus, ohjaajien toiminta, ympäristö, sekä sosiaalinen tuki (kuvio 1). Kävin edellä mainitut näkökulmat yksi kerrallaan läpi, lukien jokaisen palautteen huolellisesti aina kustakin näkökulmasta tulkiten. Esimerkiksi, kun analysoin ympäristöstä saatuja havainnoiteja, etsin jokaisen havainnointilomakkeen kohdalta mahdollisia havainnoiteja Marakatin ympäristöstä. Alla oleva kuvio havainnollistaa, kuinka paljon sain kustakin aihealueesta havaintoja Huomaa minut! havainnointien pohjalta.

Kuvio 6. Yhteenveto tuloksista

Kuvio havainnollistaa, että Marakatin toiminnasta saatiin palautteita jokaisesta aihealueesta. Jokaisesta keräämästäni havainnointilomakkeesta oli mahdollista nostaa palautteita Marakatin toiminnasta. Palautteiden pohjalta voidaan nostaa esiin asioita, jotka voivat vaikuttaa lasten viihtyvyyteen Marakatissa, esimerkiksi lasten toiveita ja asioita, joista lapset pitävät tai eivät pidä. Näiden palautteiden avulla voidaan pyrkiä kehittämään Marakatin toimintaa. Seuraavaksi avaan tutkimuksen tuloksia tarkemmin ympäristön, ohjaajien, osallisuuden, sosiaalisen tuen, sekä tunteiden näkökulmista. Esitän tutkimuksen tuloksia nostamalla Huomaa minut! havainnoinneista suoria lainauksia kuhunkin aihealueeseen pohjautuen.

6.2 Ympäristö ja ohjaajat

Arvioitaessa perheiden kohtaamispaikan ympäristöä lasten näkökulmasta voidaan tarkastella tilan viihtyvyyttä, turvallisuutta, esteettömyyttä, leluja, tarvikkeita, ilmanvaihtoa, äänitasoa ja tarjoilua. Ympäristöön liittyvissä havainnoinneissa huomattavasti eniten korostuivat Marakatin lelut, sillä jokaisessa havainnoinnissa oli jokin maininta leluista. Viidessä havainnoinnissa tuli ilmi lasten kiinnostus leluihin. Havainnoinneissa mainittiin, että etenkin uudet lelut kiinnostavat lasta.

”Nalle Puh on uusi ja mahtava lelu” Lapsi 9kk

”Kiva tutustua uusiin leluihin” Lapsi 9kk

Koska jokaisessa havainnointilomakkeessa oli jokin maininta leluista, voidaan tulkita lelujen olevan oleellinen asia Marakatin toiminnassa, jotka vaikuttavat lasten viihtyvyyteen. Lisäksi voidaan tulkita, että etenkin lapselle uudet lelut voivat herättää mielenkiinnon. Lapset leikkivät kotona tutuilla leluilla, mutta Marakatissa heillä on mahdollisuus tutkia uusia leluja. Ainoastaan yhdessä havainnoinnissa oli maininta siitä, ettei lapsi juurikaan kiinnostu leluista. Yhdessä havainnoinnissa oli huomio siitä, että lasta kiinnostaa uudet lelut, mutta myös tutun näköiset lelut kiinnostavat. Voi olla, että tutun näköiset lelut loivat lapselle tuttuuden ja turvallisuuden tunnetta.

”Iloitsi uusista leluista ja toisaalta tutun näköisistä nalleleluista” Lapsi 13,5kk

Muutamissa havainnoinneissa mainittiin tarkemmin jokin tietty lelu, joka kiinnostaa lasta. Yhdessä havainnoinnissa oli huomio lapsen toiveesta siitä, että legoukkoja olisi useampia.

”Innostuu ääntä pitävistä leluista” Lapsi 6.5kk

”Kokee rattilelun kanssa leikin tärkeäksi, kun saa ajaa sillä mielikuvitusmaailmassaan”
Lapsi 3.5 v

”Aluksi en ollut tyytyväinen vähäisistä ukoista, enkä halunnut vääränlaista kyytiin. Jäin odottamaan löytyykö lisää” Lapsi 2 v 10kk

Havainnoimalla lasta voidaan tehdä huomioita siitä, mitkä lelut ovat kiinnostavampia. Jos havainnoinneissa nousisi pinnalle jokin tietty lelu, joka kiinnostaa useampaa lasta, voitaisiin Marakatissa tehdä seuraavia leluhankintoja tällaisten havainnointien pohjalta.

Keräämissäni havainnoinneissa ei noussut mikään yksittäinen lelu suosituimmaksi leluksi. Lapset olivat kiinnostuneita esimerkiksi taaperokärryistä, ääntä pitävistä leluista, värikkäistä leluista ja pehmoleluista. Lelujen lisäksi havaintoja liittyen ympäristöön löytyi muutamia. Kahdessa havainnossa mainittiin se, että lasta kiinnostaa ympärillä kuuluvat äänet ja yhdessä havainnossa mainittiin, että lasta kiinnostaa Marakatissa olevat valot. Näiden havaintojen pohjalta voidaan todeta, että äänitaso ja valoisuus olivat sopivia, sillä ne herättivät lasten kiinnostuksen.

Arvioitaessa Marakatin ohjaajien toimintaa lasten näkökulmasta voidaan huomioida seuraavia asioita: tarpeeni ja näkökulmani huomioidaan herkästi, kanssani leikitään ja kommunikoidaan, minuun ja perheeseeni on tutustuttu, ja ohjaajat tuntuvat tutuilta ja turvallisilta. Viidessä havainnoinnissa oli huomioita siitä, että lapsi leikkii yhdessä ohjaajan kanssa.

"Etsii ohjaajan kanssa legoukkoja auton kyytiin" Lapsi 2 v 10kk

"Lapsi leikkii ohjaajan kivoilla leluilla" Lapsi 1 v

"Leikkii ohjaajan kanssa, katselee ohjaajan kanssa hänen esittelemiään leluja" Lapsi 9kk

Havainnointien pohjalta ohjaajan eläytyminen lasten kanssa yhteiseen leikkiin näyttäisi olevan lasten näkökulmasta tärkeää. Kolmessa havainnoinnissa mainittiin lapsen ja ohjaajan välinen vuorovaikutus. Yhdessä havainnoinnissa oli huomio siitä, että lapsi innostuu, kun ohjaaja on vuorovaikutuksessa hänen kanssaan. Toisessa havainnoinnissa oli maininta siitä, että lapsi otti kontaktia ohjaajiin ja katsoi, huomaavatko ohjaajat mitä hän tekee. Kolmannessa havainnoinnissa lapsi kertoi rattilelusta ohjaajalle, sekä kysyi asioita, joita ei ymmärtänyt.

"Innostuu vuorovaikutuksesta ohjaajan kanssa" Lapsi 13,5kk

"Ottaa kontaktia ohjaajiin ja katsoo huomaako ne mitä itse tekee" Lapsi 9kk

"Näyttää ohjaajalle rattilelua. Kertoo innoissaan lelusta kaiken mitä tietää. Kyselee ohjaajilta asioita, joita ei ymmärrä." Lapsi 3.5 v

Näiden kolmen havainnoinnin pohjalta ohjaajien läsnäolo, lapsentasoinen vuorovaikutus ja lapsen kuuleminen voivat saada lapsen innostumaan ja viihtymään Marakatissa. Havainnointien pohjalta Marakatin ohjaajat voivat saada arvokasta palautetta toiminnastaan lasten näkökulmasta katsottuna. Jos havainnoinneissa korostuisi

positiivisesti jokin tietty ohjaajan toiminta, esimerkiksi leikkiminen lasten kanssa, voisivat ohjaajat jatkossa panostaa erityisesti lasten kanssa yhteiseen leikkiin.

6.3 Lasten osallisuus, sosiaalinen tuki ja tunteet

Perheiden kohtaamispaikassa lasten osallisuudesta voidaan saada palautteita havainnoimalla sitä, kokeeko lapsi kuuluvansa joukkoon, tunteeko lapsi itsensä hyväksytyksi ja tärkeäksi, kertooko lapsi huomioistaan, toiveistaan ja mielipiteistään, sekä saako lapsi osallistua toimintaan hänelle sopivalla tavalla. Havainnoinneista kävi ilmi, että lapsilla oli toiveita siitä, että he saisivat kunnon kontaktin aikuisiin, sekä siitä että aikuinen pysyttelee lapsen vierellä.

”Huolestuu, jos ei halutessaan saa kunnon kontaktia aikuiseen” Lapsi 6kk

”Viihtyy vanhempien kanssa ja tykkää vuorovaikutuksesta” Lapsi 3.5kk

”Nauttii, kun joku on vierellä. Kokee sen varmasti turvalliseksi” Lapsi 2kk 2vko

Näiden havainnointien pohjalta voidaan tulkita, että lapset toivovat Marakattissa aikuisilta läsnäoloa, vuorovaikutusta ja lähellä oloa. Osallisuuden toteutumiseksi lapsen tulee kokea tilanne turvalliseksi. Marakatti voi olla osalle lapsista uusi ja vieras ympäristö ja siellä olevat ihmiset voivat olla vieraita. Edellä mainitut seikat aikuisten läsnäolosta ja lähellä olemisesta voivat osaltaan vaikuttaa lasten turvallisuuden tunteeseen. Yhdessä havainnoinnissa ilmeni lapsen tarkempi toive siitä, ettei lapselle vieras aikuinen saa lähestyä liian nopeasti, sillä lapsi lämpenee pikkuhiljaa.

”Aikuinen ei saa ”tulla kimppuun” liian nopeasti, lapsi lämpenee pikkuhiljaa” Lapsi 6kk

Havainto että lapsi lämpenee pikkuhiljaa, on hyvä huomio sillä se osoittaa, että lapsilla on eri temperamentteja, joita voidaan pyrkiä ottamaan huomioon Marakatin toiminnassa. Jotkut lapset tarvitsevat aluksi esimerkiksi enemmän tilaa ja aikaa uuteen ympäristöön tutustumiseen. Yhdessä havainnoinnissa oli myös huomio siitä, että lapsi oli normaalia hitaampi lämpiämään tilanteeseen.

”Tänään normaalia hitaampi lämpiämään tilanteeseen. Tultiin myöhässä ja muut olivat jo paikalla, ehkä johtui siitä.” Lapsi 9kk

Havainnoinnissa oltiin pohdittu, että tilanteeseen hitaasti lämpiäminen voisi johtua siitä, että muut Marakatissa olevat lapset ja aikuiset olivat jo paikalla ennen heitä. Joillekin lapsista voikin olla tärkeää, että he saapuvat Marakattiin ajoissa, jotta heillä olisi rauhassa aikaa tutustua ympäristöön ja uudenlaiseen tilanteeseen. Tärkeä osa osallisuuden kokemusta on myös tunne siitä, että on hyväksytty ja tärkeä. Havainnoinneista tuli ilmi muutamia huomioita siitä, että lapsi on kokenut itsensä hyväksytyksi ja tärkeäksi.

"Iloitsi kun hänen taitojaan ihasteltiin" Lapsi 6kk

"Tykkää häneen kohdistuvasta huomiosta" Lapsi 9kk

"Selvästi nautti kaikesta huomiosta, sillä häntä kuunneltiin ja hänestä oltiin kiinnostuneita" Lapsi 3.5 v

Havainnoinneissa nousi esiin se, että Marakatissa oltiin kiinnostuneita, kuunneltiin, sekä annettiin positiivista huomiota. Näistä havainnoista voidaan tulkita, että Marakatissa on tärkeää huomioida jokainen lapsi. Huomiointi voi olla esimerkiksi lapsen kuulemistä, kiinnostusta, sekä kehumista. Havainnoista kävi ilmi myös tapoja, joilla lapset halusivat osallistua Marakatin toimintaan.

"Haluaa tutkia lelua selvästi yksin" Lapsi 3. 5 v

"Pitää huolta, etteivät vauvat pääse koskemaan leluun" Lapsi 2 v 10kk

"Huolestui siitä, että äiti pysyy varmasti lähellä, välillä tarkasti kosketuksella" Lapsi 13,5 kk

"Lähellä äitiä on tyytyväinen. Katselee ja tutustuu lähellä" Lapsi 9kk

Näiden havaintojen pohjalta voidaan tulkita, että hieman vanhemmat lapset pitivät enemmän itsenäisestä leikistä, kun taas nuoremmat pitivät tärkeänä sitä, että äiti pysyy lähellä.

Seuraava arvioinnin kohde on lasten saama sosiaalinen tuki Marakatissa. Sosiaalinen tuki voi ilmetä siten, että lapsi kertoo yhdessä tekemisestä ja ilmapiiristä muiden aikuisten tai lasten kanssa. Lapsi voi myös ilmaista hyvää mieltään ja kokea, että muut ihmiset tuntuvat tutuilta ja turvallisilta. Lisäksi lapsi voi ottaa muilta lapsilta mallia ja oppia uutta. Kahdeksassa havainnoinnissa nousi esiin lasten kiinnostus muita Marakatissa olevia ihmisiä kohtaan.

"Taisi tykätä. Jos osaisi kertoa, kertoisi kotona isälle, miten muut vauvat leikkivät siellä ja määhän tarkkailin niitä!" Lapsi 3kk

"Kiinnostunut uusista aikuisista ja vauvoista. Pitää muiden lasten läsnäolosta, jos ei tule liian iholle." Lapsi 6.5 kk

"Iloitsee, kun muut ottavat kontaktia. Tarkkailee ihmisiä ja hakee katsekontaktia, juttelee." Lapsi 6.5kk

Kiinnostus ilmeni hymyilemisellä, kontaktin hakemisella, tarkkailemisella, sekä juttelemisella. Koska havaintoja muista Marakatissa olevista aikuisista ja lapsista oli paljon, voidaan tulkita sen olevan merkityksellistä lapsen näkökulmasta katsottuna. Marakatissa olevat muut ihmiset saattavat herättää lapsen kiinnostuksen ja lapsi voi riemastua siitä, kun muut ihmiset ottavat häneen kontaktia. Yhdessä palautteessa oli vanhemman huomio siitä, että lapsi viihtyy enemmän muidenkin aikuisten kanssa, eikä eroahdistus ole niin paha.

"Leikkii hieman enemmän muidenkin aikuisten kanssa, eroahdistus ei niin paha." Lapsi 1v

Huomio siitä, ettei eroahdistus ole niin paha on hyvä huomio siitä, että Marakatissa lapsella on mahdollisuus totutella muiden ihmisten kanssa seurusteluun vanhemman vielä ollessa hänen turvanaan. Seuraavissa havainnoinneissa on huomioita siitä, että Marakatin uudet ihmiset voivat alkuun tuntua lapsesta vierailta ja arveluttavilta ja toisaalta leikin osalta muut lapset eivät välttämättä kiinnosta. Voi myös olla, että Marakatissa enemmän kiinnostusta herättävät uudet lelut.

"Muut lapset eivät niin kiinnosta leikin osalta, kutsuu leikkiin lähinnä äitiä" Lapsi 13.5kk

"Uudet ihmiset hieman arveluttavat lasta" Lapsi 13.5kk

"Uudet lelut kiinnostavat. Myös toiset vauvat kiinnostavat, mutta vähemmän" Lapsi 6kk

Nämä ovat tärkeitä palautteita siitä, että Marakatissa lapsilla tulisi olla mahdollisuus osallistua ryhmän toimintaan hänelle sopivalla tavalla. Yksi lapsi voi innostua herkästi muista lapsista ja heidän kanssaan leikkimisestä, kun taas toinen lapsi voi olla enemmän kiinnostunut leluista ja rauhassa leikkimisestä.

Huomaa minut! havainnoissa oli useita huomioita lasten tunteista, joita alla olevat lainaukset havainnollistavat.

"Innostunut, mutta orastavasti huolissaan. Haluaisi äidiltä jotakin" Lapsi 6kk

"Viihtyi hyvin ja on kiinnostunut ja utelias" Lapsi 6kk

"Innostunut ilme, äänтелеe innoissaan" Lapsi 3,5kk

"Katse on kiinnostunut" Lapsi 9kk

Tunteiden perusteella voidaan arvioida, viihtyykö lapsi perheiden kohtaamispaikassa ja kokeeko hän olonsa turvalliseksi. Kuudessa havainnoinnissa oli huomio siitä, että lapsi oli havainnointihetkellä tyytyväinen. Neljässä havainnoinnissa oli huomioita ilon tunteista ja kolmessa innostuneisuuden tunteista. Lapsen kiinnostuneisuus kävi ilmi kahdessa havainnoinnissa. Kaiken kaikkiaan havainnoinneissa oli tulkintoja lasten positiivisista tunteista. Yhdessä havainnoinnissa oli huomio siitä, että lapsi oli orastavasti huolissaan. Havainnoija oli tulkinnut huolen johtuvan siitä, että lapsi haluaisi äidiltä jotakin. Näiden havaintojen perusteella voidaan tulkita, että lapset kokivat pääasiassa positiivisia tunteita Marakatissa havainnointihetkien aikana.

7 POHDINTA

7.1 Pohdinta opinnäytetyöprosessista ja tuloksista

Opinnäytetyön tarkoituksena oli arvioida miten Huomaa minut! menetelmä toimii perheiden kohtaamispaikan Marakatin arvioinnissa, sekä saadaanko Huomaa minut! menetelmällä palautteita, joiden avulla voidaan kehittää Marakatin toimintaa. Huomaa minut! menetelmä on osallisuustyökalu, jonka käyttö perustuu hetkeen, jolloin aikuinen havainnoi lasta noin kymmenen minuutin ajan. Havainnoija kirjaa Huomaa minut! lomakkeeseen tekemiään havaintojaan ylös (liite 1). Kirjaamisen apuna lomakkeessa on alaotsakkeita, jotka auttavat havainnoinnin toteuttamisessa. (Rippstein ym. 2017.)

Opinnäytetyön aihe ja Huomaa minut! menetelmä ovat siinä mielessä ainutlaatuisia, että menetelmän avulla toimintaa voidaan arvioida lasten ja jopa pienten vauvojen näkökulmasta. Nuorin Huomaa minut! havainnointihetkeen osallistunut vauva oli kahden kuukauden ja kahden viikon ikäinen. Opinnäytetyöprosessia aloittaessani olin itse melko epäileväinen, että voiko ihan pieniltä sylivauvoilta saada palautetta Marakatin toiminnasta. Vasta havainnoiteja syvällisemmin lukiessani sain todeta, että jokaisesta keräämästäni havainnoinnista oli mahdollista saada palautteita. Mitä enemmän syvennyin keräämääni aineistoon, sitä enemmän osasin poimia sieltä arvioinnin kannalta oleellisia havaintoja.

Havainnointien tulkitsemista tutkimuskysymysten kannalta minua selkeytti Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin kanssa yhteistyössä kehitetty lomake (kuvio 1), joka on esitelty aiemmin opinnäytetyössä. Lomakkeessa on aihealueita, joiden pohjalta Huomaa minut! havainnoinneista voidaan tehdä huomioita. Lomake jää Mannerheimin Lastensuojeluliiton käyttöön ja sen tavoitteena on selvittää jatkossa sitä, millaisten teemojen pohjalta Huomaa minut! havainnoiteja voidaan tulkita arvioitaessa perheiden kohtaamispaikkojen toimintaa. Tavoite on, että lomake (kuvio 1), sekä opinnäytetyö voisivat toimia esimerkkeinä siitä, minkälaisia palautteita Huomaa minut! menetelmän avulla voidaan kerätä perheiden kohtaamispaikkojen toiminnasta.

Tulososiossa erittelin keräämiäni Huomaa minut! havainnoiteja arvioinnin ja kehittämisen näkökulmista osa-alueittain. Nämä osa-alueet olivat Marakatin ympäristö, ohjaajat, lasten osallisuus, sekä sosiaalinen tuki. Otin omaksi osuudeksi vielä tunteet, sillä Huomaa minut! havainnoinneissa oli kuvattu paljon lasten tunteita

havainnointihetkien aikana. Ympäristöön liittyvät havainnot kohdistuivat eniten Marakatissa oleviin leluihin. Jokaisessa keräämässäni Huomaa minut! havainnoinnissa oli jokin havainto leluista. Havainnointien mukaan lelut kiinnostivat lapsia, etenkin lapsille uudet lelut. Muutamissa havainnoinneissa oli huomioita jostakin tietystä lelusta, joka erityisesti kiinnosti lasta. Lisäksi yhdessä havainnoinnissa oli huomio, että lapsi olisi toivonut lisää legoukkoja. Näistä havainnoista voidaan päätellä, että lelut ovat oleellinen asia Marakatin toiminnassa lasten näkökulmasta katsottuna. Jos havainnoiteja kerättäisiin enemmän kuin opinnäytetyössäni, voitaisiin tehdä päätelmiä siitä, mitkä lelut ovat sellaisia, jotka erityisesti kiinnostavat lapsia. Tällaisten havaintojen pohjalta voitaisiin tehdä uusia hankintoja. Näin on mahdollista huomioida käytännön tasolla lasten toiveita ja mielipiteitä ja siten mahdollistaa lasten osallisuus.

Lelujen lisäksi havaintoja liittyen ympäristöön löytyi muutamia. Kahdessa havainnoinnissa mainittiin se, että lasta kiinnostavat ympärillä kuuluvat äänet ja yhdessä havainnoinnissa mainittiin, että lasta kiinnostavat Marakatissa olevat valot. Nämä ovat hyviä huomioita, sillä voisi olla, että äänitaso nousee niin korkealle, että se häiritsee lasta. Lisäksi valot voisivat tuntua liian kirkkailta. Muita ympäristöön liittyviä havaintoja olisivat voineet olla varsinaiseen tilaan liittyvät huomiot, esimerkiksi tilan viihtyisyys ja esteettömyys, sekä yleisesti Marakatin tilojen riittävyys. Havaintoja olisi voitu tehdä myös Marakatin tarvikkeista, eli siitä vastaavatko esimerkiksi hoitopöydät ja syöttötuolit lasten tarpeisiin. Myös Marakatissa olevaa tarjoilua voitaisiin arvioida, tosin syksyn 2020 koronavirustilanteen myötä Marakatissa ei ollut tarjoilua.

Seuraavaksi tarkastelin Marakatin ohjaajista saatuja havaintoja. Ohjaajiin liittyvät havainnot kohdistuivat siihen, että ohjaajat leikkivät yhdessä lasten kanssa, sekä siihen että ohjaajat olivat vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Näiden havaintojen pohjalta ohjaajien läsnäolo, vuorovaikutus ja leikkiminen saattoivat vaikuttaa lasten viihtymiseen Marakatissa. Tällaisten havaintojen pohjalta voidaankin miettiä sitä, että millainen ohjaajan toiminta on erityisesti lasten näkökulmasta merkittävää. Jos havaintoja kerättäisiin useampia, voitaisiin sieltä etsiä usein toistuvia teemoja ohjaajien toiminnasta. Jos ohjaajien leikkiminen yhdessä lasten kanssa olisi usein toistuva teema, voitaisiin siitä päätellä, että on erityisen tärkeää jatkossakin pyrkiä tavoittamaan lasten mielenmaisema ja eläytyä yhteiseen leikkiin. Huomaa minut! havainnointien pohjalta ohjaajat voivatkin saada arvokasta palautetta juuri lasten näkökulmasta katsottuna.

Seuraavaksi tarkastelin lasten osallisuutta Marakatissa. Havainnoista nousi esiin se, että lapsilla oli toiveita siitä, että he saisivat kunnon kontaktin aikuisiin, sekä siitä että aikuinen

pysyy lapsen vierellä. Lisäksi havainnoinneissa oli huomioita siitä, että Marakatissa oltiin kiinnostuneita, kuunneltiin, sekä annettiin positiivista huomiota. Havainnoineista nousi esiin myös tapoja, joilla lapset halusivat osallistua Marakatin toimintaan. Havaintojen perusteella hieman vanhemmat lapset pitivät enemmän itsenäisemmästä leikistä, kun taas nuoremmat kokivat tärkeäksi sen, että äiti pysyttelee lähietäisyydellä. Keräämieni havainnointien pohjalta aikuisten läsnäolo ja lähellä oleminen näyttäisivät olevan lasten näkökulmasta tärkeitä asioita.

Osallisuus on kuulluksi tulemista, mielipiteiden ilmaisua, sekä aktiivista päätöksentekoa (Nurmi & Rantala 2011, 6–7). Osallisuudessa lapsen mielipidettä kuunnellaan ja ne otetaan aktiivisesti huomioon päätöksenteon vaiheissa (Pajulammi 2014, 141–142). Huomaa minut! menetelmän avulla mahdollistuu tilaisuus keskittyä havainnoimaan, mitä lapsi mahtaa juuri sillä hetkellä ajatella ja toivoa, sekä mistä hän mahdollisesti pitää ja toisaalta mistä ei pidä. Nämä toiveet ja mielipiteet voidaan jatkossa ottaa huomioon Marakatin toiminnassa ja toimintaa suunniteltaessa. Huomaa minut! menetelmä mahdollistaakin lasten kuulemisen, jonka jälkeen avautuu tilaisuus aktiiviseen päätöksentekoon tehtyjen huomioiden pohjalta. Osallisuudessa tärkeää on, että lapsella on kokemus itsestään hyväksyttynä, arvostettuna ja tärkeänä jäsenenä omassa yhteisössään. Osallisuuden perusteena on se, että lapsi tulee kohdatuksi ja että hän kokee olevansa turvassa. (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 78.) Yhdessä havainnoinnissa pohdittiin, että lapsi selvästi nautti kaikesta huomiosta, sillä häntä kuunneltiin ja hänestä oltiin kiinnostuneita. Toisessa havainnoinnissa pohdittiin, että lapsi iloitsi, kun hänen taitojaan ihasteltiin. Lasten kuuleminen, huomioiminen, sekä kiinnostuneisuus lapsen asioista luovatkin pohjan osallisuuden kokemiselle. Lapsen turvallisuuden tunteeseen vaikuttivat havaintojen mukaan äidin läsnäolo ja esimerkiksi se, että äidin syliin oli mahdollisuus tarvittaessa päästä. Osallisuus merkitsee lapselle myös sitä, että hän voi tulla kuulluksi arkipäivän leikeissään ja askareissaan (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 78). Huomaa minut! menetelmä mahdollistaa lapsen äärelle pysähtymisen ja pyrkimyksen lapsen näkökulman tavoittamiseen, jotka voivat mahdollistaa lapselle kuulluksi tulemisen.

Seuraava arvioinnin kohde oli lasten saama sosiaalinen tuki. Sosiaalinen tuki voi ilmetä siten, että lapsi kertoo yhdessä tekemisestä ja ilmapiiristä muiden aikuisten tai lasten kanssa. Lapsi voi myös ilmaista hyvää mieltään ja kokea, että muut perhekerhon ihmiset tuntuvat tutuilta ja turvallisilta. Lisäksi lapsi voi ottaa muilta lapsilta mallia ja oppia uutta. Keräämieni Huomaa minut! havainnointien pohjalta lapset olivat kiinnostuneita

Marakatin muista ihmisistä. Kiinnostuneisuus ilmeni hymyllä, katsekontaktin hakemisella, tarkkailulla ja kontaktin hakemisella. Marakatissa lapset voivat tavata ikäisiään lapsia, sekä muita aikuisia. Yhdessä havainnossa oli huomio siitä, että lapsi leikkii hieman enemmän muidenkin aikuisten kanssa ja eroahdistus ei ole niin paha. Perheiden kohtaamispaikka mahdollistaakin muiden ihmisten kanssa seurustelun ja leikkimisen siten, että vanhempi on yhä lapsen saatavilla ja turvana. Keräämieni havainnointien pohjalta lapsia kiinnostivat Marakatissa olevat muut lapset ja aikuiset. Tämän pohjalta toiminta olisi hyvä pitää jatkossakin sellaisena, joka mahdollistaa lapsille uusien ihmisten kanssa seurustelun ja leikkimisen vanhemman yhä ollessa hänen turvanaan.

Havainnoinneissa ilmeni hyvin se, että lasten toiveet ja tarpeet voivat olla hyvin erilaisia keskenään ja tämä olisi hyvä huomioida jatkossakin Marakatin toiminnassa. Osa lapsista oli havainnointihetkien aikana hyvin kiinnostuneita Marakatin muista lapsista ja aikuisista, kun taas osa lapsista oli enemmän kiinnostuneita leluista. Yhdessä havainnoinnissa oli huomio siitä, että uudet ihmiset hieman arveluttavat lasta. Joillekin lapsista voi olla myös tärkeää se, että he saapuvat Marakattiin ajoissa, jotta heillä olisi aikaa tutustua rauhassa uuteen ympäristöön ja tilanteeseen. Yhdessä havainnoinnissa oli huomio siitä, että lapsi lämpenee pikkuhiljaa. Tämä on hyvä huomio, sillä se osoittaa, että lapsilla on erilaisia temperamentteja. Jokaisella lapsella tulisikin olla mahdollisuus osallistua ryhmän toimintaan itselleen sopivalla tavalla.

Tulososion viimeisessä kappaleessa on lasten tunteet, sillä jokaisessa keräämässäni Huomaa minut! lomakkeessa oli jokin huomio lasten tunteista. Tyytyväisyys oli havainnoinneissa useimmiten toistuva tunne. Lisäksi ilon ja innostuneisuuden tunteet tulivat havainnoinneissa esille. Yhdessä havainnoinnissa oli tulkinta siitä, että lapsi on orastavasti huolissaan. Havainnoija oli tulkinnut lapsen huolestuneisuuden johtuvan siitä, että hän haluaisi äidiltään jotakin. Kaiken kaikkiaan havainnot lasten tunteista olivat suurimmilta osin positiivisia. Tunteiden perusteella voidaan tulkita sitä, viihtyvätkö lapset avoimessa kohtaamispaikassa ja kokevatko he olonsa siellä turvalliseksi. Näiden havainnointien pohjalta lapset viihtyivät Marakatissa, sillä tyytyväisyys sekä ilo ja innostuneisuus olivat useimmiten toistuvia tunteita.

Jokaisessa keräämässäni Huomaa minut! havainnoinneissa oli sellaisia havaintoja ja huomioita, joita voidaan hyödyntää toiminnan kehittämisessä ja arvioinnissa. Jos Huomaa minut! havainnoiteja kerättäisiin määrällisesti enemmän, voitaisiin niistä tehdä perusteellisempia tulkintoja toiminnan kehittämisen ja arvioinnin kannalta. Koska

keräämäni aineisto oli pieni, ei havainnoista voida vetää suoria johtopäätöksiä. Laadullinen tutkimus ei myöskään pyri yleistettävään tietoon, vaan pyrkii pikemminkin lisäämään ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (Puusa & Juuti 2020, 188). Opinnäytetyöni tavoitteena olikin lisätä ymmärrystä siitä, minkälaisia huomioita ja palautteita Huomaa minut! havainnoinneista voidaan saada perhekeskustoiminnan kehittämisen ja arvioinnin kannalta.

Yhteenvedona keräämistäni havainnoista voi sanoa, että lapsia kiinnostivat Marakatin lelut, etenkin uudet lelut. Lisäksi lapset kokivat ohjaajien kanssa leikin ja vuorovaikutuksen mukavaksi, lapset olivat kiinnostuneita muista aikuisista ja lapsista ja lapset kokivat Marakatissa pääasiassa positiivisia tunteita. Lisäksi lapsilla oli toiveita siitä, että aikuiset ovat läsnä ja pysyvät lapsen vierellä. Lapset ilmaisivat myös tapoja, joilla he halusivat osallistua toimintaan. Vanhemmat lapset kokivat yksin leikkimisen mielekkääksi, kun nuoremmat kokivat äidin vierellä olon leikin aikana tärkeäksi. Opinnäytetyön tuloksia voidaan jatkossa hyödyntää Mannerheimin lastensuojeluliiton toiminnassa. Opinnäytetyön pohjalta voidaan todeta, että Huomaa minut! menetelmän avulla on mahdollista saada sellaisia havaintoja, joiden avulla voidaan saada palautetta avoimen kohtaamispaikan toiminnasta sekä kehittämisestä. Huomaa minut! menetelmän lisäksi toiminnan kehittämiseksi ja palautteen saamiseksi on hyvä olla käytössä myös muita menetelmiä. Esimerkiksi Marakatissa on käytössä palautevihko, jonne voidaan kirjata ylös kävijöiden suullisia palautteita ja toiveita.

Aloin suunnitella opinnäytetyötä ollessani työharjoittelussa Mannerheimin Lastensuojeluliitolla. Työharjoitteluun kuului Marakatissa ohjaajana toimiminen. Siten Marakatti ja osa siellä käyvistä perheistä tulivat minulle tutuiksi jo ennen kuin aloin keräämään Huomaa minut! havainnoiteja. Koen, että tämä helpotti Huomaa minut! havainnointien keräämistä, ja vanhempien kanssa yhteistyössä toimimista, sekä kaiken kaikkiaan koko opinnäytetyöprosessia. Koin yhteistyön Mannerheimin Lastensuojeluliiton kanssa hyvin kannustavana ja positiivisena.

Koronavirustilanteen myötä opinnäytetyöprosessini jumiutui joulukuussa lähes kuukauden ajaksi. Koin, että minun olisi pitänyt saada vielä enemmän aineistoa kerättyä, sillä olin etukäteen suunnitellut kerääväni kaksikymmentä Huomaa minut! palautetta. Vuoden vaihtuessa ja koronavirustilanteen pahentuessa totesin, että lähdän työstämään opinnäytetyötäni eteenpäin niillä materiaaleilla mitä minulla sillä hetkellä oli. Koin epävarmuutta siitä, onko minun mahdollista saada opinnäytetyöni tulososiosta tarpeeksi kattava. Kuitenkin mitä syvällisemmin paneuduin keräämääni aineistoon, sen enemmän

sain siitä irti. Loppujen lopuksi koin aineiston riittävänä, sillä jos aineisto olisi ollut puolet suurempi, en välttämättä olisi paneutunut jokaiseen havainnointilomakkeeseen niin huolellisesti kuin nyt.

Koen opinnäytetyöni aiheen tärkeänä, sillä sen avulla voidaan saada lasten ääni paremmin kuuluviin ja mahdollistaa lapsille kokemus osallisuudesta. Lasten kuulemisen kautta voidaan parantaa palveluja ja mukauttaa palvelut vastaamaan lasten tarpeita, joiden määrittelyssä lapset voivat olla mukana (Turja 2011, 26). Koin perehtymisen osallisuuteen antoisana ja tärkeänä tulevan ammattini kannalta. Jatkossa toimiessani sosionomina aion huomioida ihmisten osallisuuden riippumatta siitä, minkä ikäisten kanssa työskentelen. Osallisuus on tärkeää kaikille iästä riippumatta. Sosionomin eettisiin periaatteisiin kuuluu osallisuuden edistäminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Huomaa minut! menetelmästä voisi tehdä jatkotutkimuksia esimerkiksi keskittymällä pelkästään menetelmän mahdollisuuksiin osallisuuden edistäjänä. Huomaa minut! menetelmän avulla voidaan pysähtyä havainnoimaan lasten ajatuksia, tunteita, toiveita ja viestejä. Havainnointi mahdollistaakin lapsen kuulemisen, jonka jälkeen lapsen toiveita, ajatuksia, tunteita ja viestejä voidaan pyrkiä ottamaan huomioon käytännön toimissa ja siten mahdollistaa lapselle kokemus osallisuudesta. Huomaa minut! menetelmää voidaan hyödyntää perheiden avoimien kohtaamispaikkojen lisäksi laajemminkin erilaisissa toimintaympäristöissä. Esimerkiksi vanhemmat voivat hyödyntää menetelmää kotona omassa arkiympäristössään. Huomaa minut! menetelmän toteuttaminen kotona mahdollistaa muutoin kiireisen arjen keskellä noin 10 minuutin pysähtymisen lapsen äärelle. Jatkotutkimusehdotus voisi koskea Huomaa minut! menetelmän mahdollisuutta lapsen osallisuuden edistämisessä lapsen kotona. Vanhempi voi pysähtyä havainnoimaan lapsen toiveita ja viestejä kotona ja tämän jälkeen pohtia, miten voisi pyrkiä ottamaan nämä toiveet ja viestit huomioon arjen tilanteissa.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole yhtä tiettyä ohjetta. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus on arvio, kun taas määrällisessä tutkimuksessa luotettavuutta voidaan arvioida tarkemmin. Luotettavuutta voidaan tarkastella reliabiliteetin ja validiteetin näkökulmista. Validiteetti tarkoittaa sitä, että tutkitaan oikeita asioita. Reliabiliteetti puolestaan tarkoittaa pysyvyyttä, eli jos tutkimus

uusitaan, saadaan samat tutkimustulokset. Luotettavuuden varmistamiseksi tulee tutkimusasetelma olla kunnossa, ongelmat oikein määriteltynä ja tutkimusmenetelmät valittuina oikein. Tutkimusprosessi tulee toteuttaa tieteen sääntöjen mukaan. Työ tulee myös dokumentoida ja perustella riittävän hyvin. (Kananen 2017, 173–176.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan myös mitata uskottavuuden, luotettavuuden ja eettisyyden näkökulmista. Uskottavuus tarkoittaa sitä, kuinka paljon tutkimusta lukevat henkilöt luottavat siihen, että tutkimuksen aineisto on kerätty sekä analysoitu huolellisesti. Luotettavuuden saavuttamiseksi tutkijan on kuvattava lukijalle tutkimuksen eteneminen sellaisena kuin se on toteutunut. Eettisyyden saavuttamiseksi tutkijan tulee noudattaa eettisiä periaatteita. (Puusa & Juuti 2020, 175.)

Opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin kanssa. Keräsin Huomaa minut! havainnot Mannerheimin Lastensuojeluliiton perheiden kohtauspaikassa Marakatissa syksyllä 2020. Koronavirus syksyllä 2020 on osaltaan vaikuttanut aineiston keruuseen. Alkuperäinen suunnitelmani oli kerätä vähintään kaksikymmentä Huomaa minut! palautetta kahdentoista palautteen sijaan, jotta olisin voinut tehdä laajempaa analyysia tutkimuskysymyksiini liittyen. Koronavirustilanteen vuoksi Marakatin toiminta oli rajattu kymmeneen kävijään kerrallaan. Tämän lisäksi Marakatissa oli poikkeuksellisen hiljaista kävijöiden osalta koronaviruksesta johtuen. Joulukuussa 2020 Marakatti suljettiin kokonaan kävijöiden osalta. Lisäksi syksyllä, kun keräsin Huomaa minut! havainnoiteja aikuisilla osallistujilla ja ohjaajilla oli kasvomaski- ja turvavälisuositukset. Koronaviruksen vuoksi Marakatissa olikin syksyllä 2020 tavanomaiseen toimintaan verrattuna poikkeuksellinen tilanne. Normaalisti Marakatissa saattoi käydä yhteensä jopa yli kolmekymmentä ihmistä kerrallaan. Lapset ja aikuiset pystyivät leikkimään ja seurustelemaan ilman turvavälien huomioimista. Nämä seikat tulee huomioida tuloksia tulkittaessa, sillä normaaliolosuhteissa palautteita olisi pystynyt keräämään useampia, jolloin Marakatin toiminnasta olisi saanut kattavammin palautetta. Sen lisäksi Marakatissa olisi ollut lapsia ja aikuisia enemmän kerrallaan. Tämä olisi voinut vaikuttaa siihen, että ohjaajilla ei välttämättä olisi ollut niin paljoa aikaa seurustella ja leikkiä jokaisen lapsen kanssa erikseen kuin nyt syksyllä havaintohetkiä toteuttaessani. Toisaalta lapsilla olisi voinut olla enemmän ikäisiään leikkikavereita seuranaan. Ympäristöä arvioitaessa äänitaso olisi myös todennäköisesti ollut korkeampi ja lisäksi tilojen riittävyttä olisi voitu arvioida eri näkökulmasta. Normaaliolosuhteissa tulokset voisivat siis poiketa kaikkien neljän arvioimani osa-alueen osalta, jotka ovat lasten osallisuus, ympäristö, sosiaalinen tuki, sekä ohjaajien toiminta.

Huomaa minut! menetelmän avulla voidaan saada lasten ääni ja mielipiteet kuuluviin. Kuitenkin on hyvä huomata se, että Huomaa minut! menetelmä perustuu aikuisen tekemään havainnointiin. Havainnoimalla voidaan pohtia ja arvailla sitä, mitä lapsi mahdollisesti miettii, tuntee ja toivoo. Havainnoinnin kautta ei kuitenkaan ole tarkoitus saada oikeita tai vääriä vastauksia, eikä siten sen kautta voida saada täysin absoluuttista totuutta. Havainnoijan näkemys tilanteesta onkin aina subjektiivista (Puusa & Juuti 2020, 138). Havainnoinnin etuja on toisaalta se, että sen avulla on mahdollista seurata todellisia tilanteita tässä ja nyt. Lisäksi havainnoinnin avulla voidaan saada tietoa vuorovaikutustilanteista ja ryhmäilmiöistä. (Puusa & Juuti 2020, 131–132.) Havainnointitutkimuksia on kritisoitu juuri tutkijan eli havainnoijan subjektiivisen näkemyksen korostumisena (Puusa & Juuti 2020, 138). Opinnäytetyössä poikkeavaa oli se, ettei opinnäytetyön tekijä tehnyt yhtäkään havainnointia itse. Kaikki kaksitoista havainnointia oli kahdentoista eri ihmisen toteuttamaa, jolloin havainnoinneissa kuuluu kahdentoista ihmisen ääni. Kaikki kaksitoista havainnoijaa havainnoivat omaa lastaan. Voi olla, että jos havainnoijat olisivat havainnoineet toistensa lapsia, olisivat havainnot voineet poiketa nykyisistä huomioista, sillä vanhempi tuntee oman lapsensa parhaiten ja siten vanhempi voi mahdollisesti tehdä tarkempia tulkintoja lapsestaan. Lisäksi havainnoijien mentalisaatiokyky voi vaihdella, joka voi vaikuttaa kykyyn tehdä havaintoja ja tulkintoja toisesta ihmisestä. Havainnointihetki ei myöskään vastaa täysin normaalia tilannetta Marakatissa, sillä vanhemman tulee keskittyä lapsen havainnointiin ja havaintojen ylös kirjaamiseen lapsen kanssa yhdessä leikkimisen ja seurustelun sijaan. Tällöin esimerkiksi ohjaajan tulee pitää normaalia enemmän silmällä lasta ja pitää hänelle seuraa. Tämä luonnollisesti vaikuttaa huomioihin, joita havainnoija kirjaa ylös havainnointilomakkeeseen.

Jos tutkimus suoritetaan hyvän tieteellisen käytännön mukaan, voi se silloin olla eettisesti luotettavaa ja sen tulokset uskottavia. Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimuksessa noudatetaan yleistä huolellisuutta, rehellisyyttä ja tarkkuutta. Lisäksi tieteellinen tieto tulee olla avointa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.) Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tarvittavat tutkimusluvut hankitaan ennen tutkimuksen aloittamista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012). Opinnäytetyön aloittamisvaiheessa tein opinnäytetyösopimuksen yhdessä Turun Ammattikorkeakoulun ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin kanssa. Lisäksi tein kirjallisen tutkimuslupa-anomuksen Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piirin kanssa.

Suomessa yleisten eettisten periaatteiden mukaista on se, että tutkija kunnioittaa tutkittavien henkilöiden itsemääräämisoikeutta sekä ihmisarvoa. Tutkimus tulee myös toteuttaa niin, ettei tutkimuksesta aiheudu merkittäviä vahinkoja tai riskejä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020.) Tutkittavalla tulee olla mahdollisuus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimukseen osallistumisen tulee olla vapaaehtoista, eikä tutkittavalle saa tulla tunnetta osallistumisen pakollisuudesta. Tutkija dokumentoi tutkittavan osallistumissuostumuksen joko suullisesti, kirjallisesti tai sähköisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019.) Tutkittavalla tulee myös olla oikeus keskeyttää osallistumisensa, eikä tästä saa koitua hänelle kielteisiä seuraamuksia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Tutkimukseen osallistuminen oli täysin vapaaehtoista. Korostin suullisesti vanhemmille, että halutessaan he voivat jättää osallistumasta. Kerroin myös, ettei haittaa, vaikkei jokaiseen kohtaan saisikaan vastattua. Kerroin, että tutkimukseen menee aikaa noin kymmenen minuuttia. Yhdellä tutkimukseen osallistuneista jäi tutkimus osittain kesken, koska vauva tarvitsi hänen huolenpitoaan siten, että havainnointilomakkeen täyttäminen ja havainnointi kävivät hankaliksi. Korostin, ettei se haittaa ja kerroin, että jo muutamaan avoimeen havainnointikysymykseen vastaaminen auttaa tutkimukseni etenemistä ja että niitä voidaan yhtä lailla hyödyntää tutkimuksessani.

Tutkittavalla on oikeus saada tietoa tutkimuksen sisällöstä ja tavoitteista. Lisäksi tutkittavalla on oikeus saada konkreettista tietoa siitä, mitä tutkimukseen osallistuminen tarkoittaa ja miten esimerkiksi henkilötietoja käsitellään. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019.) Jokaiselle mahdolliselle tutkimukseen osallistujalle kerroin, että teen opinnäytetyötä aiheesta Huomaa minut! menetelmän mahdollisuudet perheiden kohtaamispaikan arvioinnissa. Lisäksi kerroin, että tutkimuksen tulokset tulevat myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton Varsinais-Suomen piiriin käyttöön Marakatin toiminnan arvioimiseksi ja kehittämiseksi. Kerroin lyhyesti tutkimuksen ja havainnointihetken idean ja sen, miten havainnointia voidaan mahdollisesti hyödyntää Marakatin arvioinnissa. Jos vanhempi halusi osallistua tutkimukseen, alustin heille Huomaa minut! – menetelmän ideaa, sekä kerroin heille tutkimuksen tarkoituksen. Kävimme yhdessä läpi tutkimuksen kulun vaihe vaiheelta. Tämän jälkeen vanhempi sai vielä perehtyä kirjalliseen ohjeistukseen, sekä lomakkeeseen, jossa on esimerkkejä siitä, minkälaisia palautteita voimme havainnoinneista poimia (kuviot 1). Havainnointihetken aikana olin koko ajan läsnä mahdollisia lisäkysymyksiä varten. Korostin vanhemmille, että tutkimuksessa ei ole oikeita eikä väriä vastauksia. Havainnointihetken jälkeen kävin lomakkeen läpi yhdessä vanhemman kanssa mahdollisia lisäkysymyksiä ja kommentteja ajatellen.

Lisäksi kysyin, haluavatko vanhemmat kopion havainnointilomakkeesta itselleen säilytettäväksi.

Jos tutkimusaineisto sisältää henkilötietoja, niiden käsittelyä ohjaavat vastuullisuus, suunnitelmallisuus, sekä lainmukaisuus. Tutkimuksessa mukana olleiden henkilöiden tietoja ei ole useinkaan tarkoituksenmukaista julkaista niin, että henkilöt voitaisiin tunnistaa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019.) Tutkimuslomakkeeseen havainnoijan oli mahdollisuus kirjoittaa havainnoitavan lapsen etunimi sekä ikä. Täytetyt havainnointilomakkeet säilytin kansiossa ja varmistin, että lomakkeet pysyvät muilta salassa. Tutkimustuloksissa varmistin, että tutkittavat pysyvät tunnistamattomina. Tutkimuksen tulososiossa on suoria lainauksia havainnoinneista. Lainauksien perään olen ilmoittanut ainoastaan lapsen iän, jotta tutkittavat pysyvät tunnistamattomina.

LÄHTEET

Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta. 60/1991. Annettu 21.08.1991. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <
<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#idp447289856> .>

AHLHOLM SALLA, 2014. *”Että jokainen lapsi sais osallistua niillä taidoilla, mitä hällä on” Kasvattajien toiminta lasten osallisuudessa*, Tampereen yliopisto.

GIZZI JOHANNA, 2020. *Nuoren kiintymystyylin yhteys mentalisaatiokykyyn ja tunnesäätelyn välittävä merkitys*, Tampereen yliopisto.

HAARLA HANNU, 2019. *Vanhemman reflektiivinen kyky ja sen yhteys vaikutelmaan lapsesta*, Helsingin yliopisto.

HASTRUP ARJA, PELKONEN MARJAANA and NORMIA-AHLSTEN LEENA, 2019. *Kohti alueellista perhekeskustoimintamallia - Näin sen teemme*. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma.

ISOLA ANNA-MARIA, KAARTINEN HEIDI, LEEMAN LARS, LÄÄPERI RAIJA, SCHNEIDER TAINA, VALTARI SALLA and KETO-TOKOI ANNA, 2017. *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja Hyvinvoinnin Laitos.*

KANANEN JORMA, 2017. *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

KANANEN JORMA, 2014. *Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

KEKKONEN MARJATTA, 2019. *Kohtaamispaikka perhekeskuksessa. Terveiden ja Hyvinvoinnin Laitos.*

KLAVUS JAN, HASTRUP ARJA, JARVALA TIINA, PUSA ANNA-KAISA and RISSANEN PEKKA, 2019. *Monialainen perhekeskus tuottaa kustannusvaikuttavia palveluja – lapsiperhepalvelujen taloudellinen arviointi.*

KOVA, A.-., 2018. *Lasten osallisuuden toteutuminen avoimen varhaiskasvatuksen ulkoiluleikkikoulussa*. University of Oulu.

LAITINEN IRMELI and OLLIKAINEN SEIJA, 2017. *Mentalisaatio - Teoriasta käytäntöön*. Helsinki: Therapiea-säätiö.

LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO, Viitattu 20.11., 2020-last update, Perheet keskiöön!. Available: <https://www.lskl.fi/keskusliitto/organisaatio/perheet-keskioon/>.

LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO, , PERHEIDEN KOHTAAMISPAIKAN ARVIOINTIMALLI - KRITEERIT JA ARVIOINTIASTEIKKO. Available: https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Perheiden-kohtaamispaikan-arviointimalli_kriteerit-ja-asteikko.pdf.

MACONOCHIE HELOISE and MCNEILL FIONA, 2010. *User involvement: children’s participation in a parent-baby group*. Community Practitioner.

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO, 2020-last update, Organisaatio. Available: <https://www.mll.fi/tietoa-mllsta/organisaatio/>.

MARJAANA PELKONEN, ARJA HASTRUP, LEENA NORMIA-AHLSTEN, NINA HALME, MARJATTA KEKKONEN, OLLI KIVIRUUSU, EEVA LIUKKO, RIIKKA LÄMSÄ JA PÄIVI

MURANEN, 2020. Perhekeskukset Suomessa 2019
Kehittämisen tilanne ja työn jatkuminen. THL, .

MARJANEN PÄIVI, MARTTILA MARJAANA and VARSA MARJO, 2013. *Pienten piirissä - Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille*. Juva: Bookwell Oy.

MATTILA LEEA and RANTALA JANNA, 2019. *Mitä ihmettä? Opi ymmärtämään lapsesi mieltä*. Gummerus.

MLL VARSINAIS-SUOMEN PIIRI, 2020-last update, Tietoa toiminnastamme.
Available: <https://varsinaissuomenpiiri.mll.fi/tietoa-toiminnastamme/>.

NISKANEN TUULA and KARI OUTI, 2018. *Kasvun ja osallisuuden edistäminen*. Sanoma pro.

NURMI SUVIELISE and RANTALA KAISA, 2011. *Näyn & kuulun, lapsen etu ja osallisuus*. Otava.

ORANEN MIKKO, 3.9., 2019-last update, Lapsen osallisuus.
Available: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>.

PAJU PETRI, 2015. *"Ihanaa aikaa poissa kotoota" lisälmen Perheen Talo -yhteistyö*.

PAJULAMMI HENNA, 2014. *Lapsi, oikeus ja osallisuus*. Talentum.

PAJULO MARJUKKA, SALO SAARA and PYYKKÖNEN NINA, 2015. *Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä*. Duodecim.

PERHEET KESKIÖÖNI!, 2020. *Perheiden kohtaamispaikan laadun varmistaminen*.

PUUSA ANU and JUUTI PAULI, 2020. *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Tallinna: Gaudeamus.

RIPPSTEIN KATJA, FRANSKA JOHANNA and METSÄPALO REA, 2017. *Huomaa minut! Osallisuustyökalu keräämiseen alle kouluikäiseltä lapselta*.
palautteen

ROOS PIIA, NÄTYNKI HEIDI, JAVANAINEN HEIDI, KOIVISTO PÄIVI, ANTTINEN MIMMA, VARTTINEN PETRA and RINTAKORPI KATI, 2016. *Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa*. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

SAARANEN-KAUPPINEN and PUUSNIEKKA, Viitattu 4.1., 2020-last update, Mitä laadullinen tutkimus on: lyhyt oppimäärä.
Available: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2.html.

SIURALA LASSE and LINDQVIST ULLA, 2020. *Perheiden kohtaamispaikan arviointimalli*. (Perheet keskiöön!),.

STENVALL ELINA and SEPPÄLÄ ULLAMAIIJA, 2008. *Talo lapsia varten Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa*. Helsinki: .

Suomen perustuslaki 1999/73. Annettu 11.06.1999. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> .>

TERVEYDEN JA HYVINVOINNIN LAITOS, 4.2., 2020-last update, Perhekeskus.
Available: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/perhekeskus>.

TURJA LEENA. 2011 LAPSET OSALLISINA - KOHTI UUTTA VARHAISKASVATUSKULTTUURIA. Available: [Microsoft Word - Turja-toukokuu2011.docx \(eceaf.org\)](https://www.eceaf.org).>

TUTKIMUSEETTINEN NEUVOTTELUKUNTA, 2019. *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa* .

TUTKIMUSEETTINEN NEUVOTTELUKUNTA, 2012. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa* .

VIINIKKA ANNE, 2014. *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.

Liitteet

Lomake on kehitetty MLL:n Varsinais-Suomen piirissä MLL:n mentaalisairuuserustuksen toiminnan materiaalien pohjalta

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Päivämäärä: ___/___/20__

Huomaa minuti -havainnointia lapsesta

Lapsen nimi ja ikä: _____

Tilanne:
 Keitä on paikalla? Mitä tapahtuu?
 Mitä lapsi tekee? Kenen kanssa hän on vai onko hän yksin?

Eleet, ilmeet, kontaktit, liike, asennot kosketus, yms.:
 Mitä lapsen käyttäytymiseen kertoo? Millaisia eleitä, ilmeitä ja liikkeitä näet?
 Mitä hän ei kerro niillä tämän hetkisestä olotilastaan?

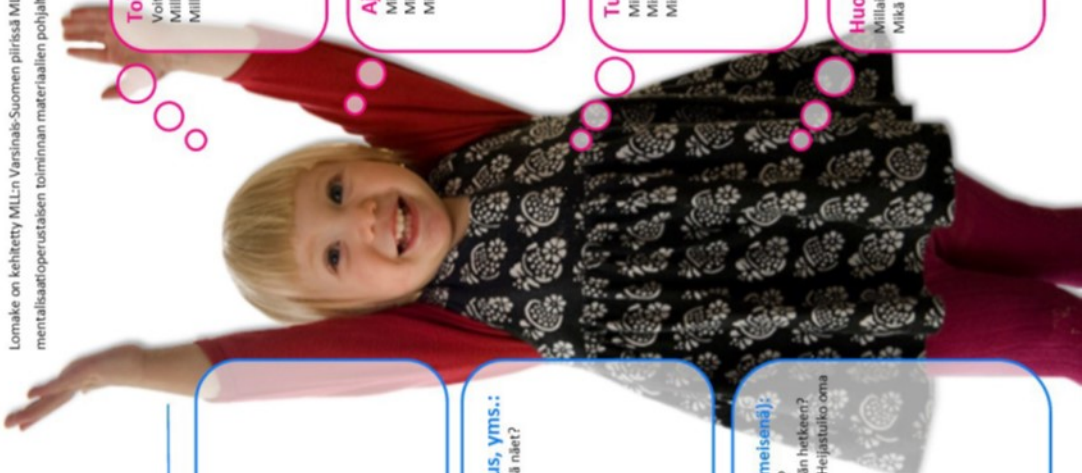
Vanhemman/ havainnoijan mietteitä (täytä viimeisenä):
 Millaista palautetta arvelet lapsen antaneen havaintojesi perusteella?
 Lapselle ennen tapahtunutta tai tulevan tilanteen vaikutus lapsen tähän hetkeen?
 Mitä uutta huomasit tai opit lapsesta? Havainnoi omaa tunnetilaasi? Heijastuuko oma läsnäoloosi lapseen? Miten se hänessä näkyi?

Toiveita, viestejä:
 Voit myös kirjoittaa lapsen puhetta/ sanoja ylös.
 Millaisia aloitteita hän tekee ja kenelle?
 Millaisia toiveita hän ilmaisee ja kenelle?

Ajatuksia:
 Millaista asiasta lapsi vaikuttaa olevan kiinnostunut?
 Mistä lapsi innostuu erityisesti? Kenen kanssa lapsi ehkä haluaa olla?
 Miltä yhteinen leikki maistuu tuntuu lapsesta? Miten se näkyy hänestä?

Tunteita:
 Mikä sana kuvaa lapsen olo- ja tunnetilaa parhaiten?
 Mistä hän mielestäsi iloitsee?
 Mistä voit nähdä että lapselle tulee paha mieli, häntä harmittaa? Pohdi syytä siihen?

Huolen aiheita, murheita, asioita, joista en pidä:
 Millaista tarpeita lapsi ilmaisee? Miltä vaikuttaa, mistä lapsi ei pääny?
 Mikä asia ei huolestuttanut lasta tilanteessa?

Huomaa minut! -havainnointilomakkeen ohje vanhemmalle

Havainnoinnin tarkoituksena on saada palautetta toiminnasta pieniltäkin lapsilta. Havainnointi on tapa pysäyttää aikuinen ja kiinnittää huomio lapsen osallisuuteen, näkökulmaan, toiveisiin ja ajatuksiin perhekeskuksen arjessa.

OHJEISTUS

- **Pysähdy hetkeksi, noin 10 minuutiksi tarkkallemaan** lastasi. Keskity vain lapseen, unohda kaikki muu hetkeksi. Sinun ei tarvitse tehdä tai sanoa mitään lapselle, tarkoitus on vain katsella lasta avoimin mielin ja sitten kirjata arvelujasi lapsen mietteistä kaavakkeeseen.
- Pohdi vanhemman/havainnoijan mietteitä ruudukkoon, **millaista palautetta toimipaikasta arvelet lapsesi antaneen** näkemäsi ja pohtimasi perusteella.
- Pohdi myös mitä uutta ehkä **huomasit tai opit** lapsestasi?
- Heijastuiko **oma tai ohjaajan läsnäolo** lapseen? Miten se hänessä näkyi?
- **Havainnointi on vapaaehtoista** ja lomake jää itsellesi. Luvallasi otamme lomakkeesta kopion toimipaikalle.
- Saat **havainnointiin vinkejä** (millaisiin asioihin kohdistaa huomio) lomakkeen mallikysymyksistä.

Tietopaketti vanhemmalle

Lapsesi itkee. Syy ei aina ole ilmiselvä ja puntaroit voisiko syynä ehkä olla kipu, väsymys, kadonnut nalle, nälkä vai onko se mahdollisesti ikään liittyvä vaihe? Haasteellisissa arkitilanteissa voit havainnoimalla saada vinkejä, mikä tilanteessa auttaisi lastasi pääsemään vaikean tunnetilan yli ja mitkä ovat hänen käyttäytymisensä taustalla olevia tai siihen johtaneita syitä. Arjen tilanteissa on tärkeää, että vanhempana jaksat katsoa lapsesi käyttäytymisen taakse ja miettiä, mitä lapsesi mahtaa kokea toimiessaan tai reagoidessaan tietyllä tavalla. Tämä on yksi parhaista keinoista oppia tuntemaan lastasi paremmin: mitä lapsesi harjoittelee parhaillaan, mikä on hänestä mukavaa, miten hän reagoi eri asioihin ja tilanteisiin tai miltä ne hänestä tuntuvat. Huomaat ehkä jotain lapsesi viestejä, ilmeitä tai eleitä, joita et muuten arjessa huomaisi. Lapsesi tarvitsee apua opetellessaan tuntemaan itseään ja löytämään sanoja sekä saamaan hyväksyntää ajatuksilleen ja tunnetiloilleen. Näin pystyt tukemaan lapsesi kehitystä ja sanoittamaan yhä oikeammin hänen ajatuksiaan ja tunteitaan.

Vanhempana emme voi koskaan tarkkaan tietää lapsen ajatuksia. Kuitenkin jo yritys löytää lapsen näkökulma lasta havainnoimalla ja kuuntelemalla voi johtaa merkittävään muutoksen tavassasi suhtautua vaikeaan tilanteeseen positiivisella tavalla. Ja sitä kautta löytää uusia, lapsen tunnetilan hyväksyviä tapoja lähestyä välillä haastavastikin käyttäytyvää lastasi.

Kokeile myös kotona

Voit **havainnoida lastasi arjessa** hieman tiiviimmin tai tietoisemmin kuin tavallisesti. Havainnoi lastasi **10 minuuttia** kerrallaan esimerkiksi kotona, pihalla tai leikkipuistossa hänen ollessaan yksin, toisen lapsen tai toisen aikuisen kanssa.

Kirjaa itsellesi ylös **havaintoja yhdestä sellaisesta hetkestä**, joka herätti sinut pohtimaan lapsen viestien ja käyttäytymisen merkitystä ja sitä, millaisia ajatuksia ja tunteita hänellä ehkä oli sanojen, ilmeiden ja eleiden taustalla. **Voit lopuksi pohtia**, opitko lapsestasi jotain uutta tai voitko hyödyntää havaintojasi jotenkin kotona lapsen kehityksen ja kasvun tukemisessa. Tapa havainnoida lasta ja pohtia lapsen näkökulmaa ilman lomakkeita **automatoituu tietoisesti harjoittelemalla**. Saat tähänkin **havainnointiin vinkejä** lomakkeen mallikysymyksistä.